

חוברת עזר
להוראת חומש דברים

פרשת כי תבוא

מהדורה ראשונה

החוברת הופקה במיזם משותף של מינהל החינוך הדתי
מכללה ירושלים ותלמוד תורה מורשה
על פי תוכנית הלימודים בתורה של בית הספר היסודי הממלכתי דתי

ירושלים עיה"ק, התשפ"ג

כל הזכויות שמורות
מוותר להעתיק ולצלם ללא מטרות רווח
תלמוד תורה מורשה ירושלים
ת.ד. 34055 ירושלים, 4091

הערות והארות תתקבלנה בברכה
morasha@morasha.net
פקס: 02-6520818

היגוי: הרב עמוס נתנאל
כתיבה: הרב יואב מייזלש
עורך ראשי: הרב רפאל וסרטיל
עורכי משנה: הרבנים אלימלך קליין, שלמה מונדשיין, מרדכי ברקוביץ,
גלעד ברטל, משה כהן, הראל לבובי, איתן בן ארצי

וְעַתָּה כְּתִבּוּ לָכֶם
אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת
וְלַמִּדָּה אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
שִׁמְנָה בְּפִיהֶם
לְמַעַן תִּהְיֶה־לִּי
הַשִּׁירָה הַזֹּאת
לְעֵד בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל:
דְּבָרִים לֹא, יֵט

לעילוי נשמות
מורנו ורבנו הרב **הלל פלסר** זצ"ל
ב"ר יהודה זאב ואלישבע ע"ה

התמסר בכל לבבו, נפשו ומאודו
במשיך יובל
ליסודם ושכלולם של
תלמוד תורה מורשה
וישיבה קטנה מורשה
מבכ שליחותו של מו"ר הרצי"ה זצ"ל

רועה ורע נאמן ואוהב
לתינוקות של בית רבן
ולכל העוסקים במלאכתם באמונה

לעילוי נשמות
הבן יקיר לנו
סרן יהונתן נתנאל הי"ד

תלמיד לתורה הגואלת
השוזרת חוברות לימוד אלו
מבכ תורה זו מסר נפשו
על קידוש השם, העם והארץ

נתרם על ידי
אצילי רוח, נדיבי לב, עלומי שם.

תוכן העניינים

פרשת כי תבוא

הקדמה לפרשת כי תבוא 8

פרק כו

מצוות ביכורים 10

ביעור ווידוי מעשרות 19

מעלתם של ישראל 24

רעיונות מרכזיים בפרק כו 30

פרק כז

הציווי על כתיבת התורה על האבנים 33

רעיונות מרכזיים בפרק כז 49

פרק כח

הברכות לישראל בשמרם את התורה 53

הקללות, אם יסורו מדרך התורה 65

רעיונות מרכזיים בפרק כח 79

פרק כט

חיזוק ישראל לעמידה בברית 81

רעיונות מרכזיים בפרק כט 84

סיכום פרשת כי תבוא 85

הקדמה לפרשת כי תבוא

שלוש הפרשות הראשונות בספר דברים עסקו בסדר הופעת הקדושה בישראל עם הכניסה לארץ ישראל בשלושה מעגלים - ישראל (פרשת דברים), התורה (פרשת ואתחנן) והמצוות (פרשת עקב). בשלוש הפרשות הבאות - ראה, שופטים וכי תצא - זכינו לריבוי של מצוות, כל פרשה לפי עניינה. פרשתנו, פרשת כי תבוא, פותחת את השלישייה השלישית בספר: כי תבוא, ניצבים ווילך. פרשות אלו עוסקות בקשר הנצחי בין הקב"ה-ישראל-תורה-ארץ ישראל, ולכן מוזכרת בהן כריתת הברית של הקב"ה עם ישראל.

עם הכניסה לארץ מתחדשת נשמת האומה, אמונתה, תורתה ומצוותיה, ויחד עם זאת הולכת ומתחדשת גם הברית בין ה', העם, התורה והארץ.

ה' בחר בעם ישראל על פני כל העמים, "בִּי עִם קְדוֹשׁ אֱתָהּ לֵה' אֱלֹקֶיךָ וּבְךָ בָּחַר ה' לְהִיּוֹת לוֹ לְעַם סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה" (דברים יד, ב). הבחירה בעם ישראל מעידה על יצירת נשמה מיוחדת לעם ה' הדבק באלקיו, ולצד הבחירה הוסיף ה' וכתר ברית עם ישראל להודיע שהבחירה היא מוחלטת ונצחית.

הברית האלקית בין ה' לעמו החלה בברית בין הבתרים, עם הבטחת ה' לאברהם: "בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה' אֶת אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר לְזֶרְעֶךָ נָתַתִּי אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת..." (בראשית טו, יח). ומכך אנו לומדים, שברית העם וברית הארץ שזורות זו בזו, ורק בארץ ישראל מתגלות סגולות האומה וייעודיה ויוצאות מן הכח אל הפועל.

הברית בין ה' לעמו היא נצחית, כאמור, ומובטח לנו שגם אם יהיו מצבים של ירידות ונפילות בעם ישראל, הברית לא תופר, ועם ישראל

עתיד לחזור לארצו ולמלא את יעודו. לאור זאת ניתן להבין את סדר הפרשות:

כי תבוא: שמחת אחדות העם עם ארצו וכריתת הברית בין ה' לעם ישראל ולארץ ישראל.

נצבים: תיקון משברי הגלות על ידי גאולה ותשובה, המהוות עדות על נצחיות הברית.

וילך: ברית זו היא ברית כוללת - על תורה שבכתב ועל תורה שבעל פה.

פרק כו

בפרקנו שלושה נושאים עיקריים:

1. מצוות ביכורים
2. ביעור מעשרות ויודי מעשרות
3. מעלתם של ישראל

מצוות ביכורים (פסוקים א-יא)

פרשיה זו מלמדת את פרטי מצוות ביכורים, בה נצטוו ישראל להביא את ראשית יבול פרי אדמתם לה'. מצוה זו הוזכרה בקצרה בספר שמות: "רִאשִׁית בְּכוֹרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא בֵּית ה' אֱלֹקֶיךָ" (כג, יט; לד, כו). היא מוזכרת שוב בין פירוט מתנות הכהונה בספר במדבר (יח, יג): "בְּכוֹרֵי כָּל אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יָבִיאוּ לָהּ לֶךָ יְהִי", שם לימדנו הכתוב שהביכורים אינם מוקרבים על המזבח אלא ניתנים לכהנים.

הביכורים הם פירות האילן שהבשילו ראשונה, ומצוה להביאם לבית המקדש ולתתם לכהנים. לא מכל הפירות חייבים להביא ביכורים אלא משבעת המינים בלבד, פירות שבהן נשתבחה ארץ ישראל במיוחד, כמבואר במסכת ביכורים (פ"א, מ"ג).

כשאדם מישראל יורד לשדהו ורואה את היבול המבורך, ליבו מתמלא ברגש הכרת הטוב לריבונו של עולם על כל הטוב אשר גמל אתו, ופיו מלא בדברי תודה על הברכה שנתן ה' ביבולו. במצוות ביכורים בולט ערכה של מידת הכרת הטוב, מפני שבאופן ייחודי התורה עצמה מנסחת את סדר ההודיה של מביא הביכורים.

נאמר בפסוק א: "וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה וּיְרֻשָּׁתָהּ וַיֵּשְׁבָתָּ בָּהּ"

כתב אור החיים הקדוש: "והיה לשון שמחה, להעיר שאין לשמוח אלא בישיבת הארץ".

שמחה היא ביטוי של שלמות. ישיבת ישראל בארצם היא התממשות של גילוי קדושת ה' בעולם, ולכן רק על ידי הישיבה בארץ באה השמחה השלמה.

נאמר בפסוק ב: "וְלָקַחְתָּ מִרְאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְּיֵא מֵאֲרֶצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לְךָ וְשָׂמַתָּ בַּסֵּנָא וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר ה' אֱלֹקֶיךָ לְשִׁכְן שְׁמוֹ שָׁם"

כאמור, מצוות ביכורים מבטאת את הקשר החזק בין ישראל לקב"ה. בארץ ישראל, כאשר מתגלה ברכה ביבול, איננו תולים זאת במאמץ החקלאי בלבד, אלא בעיקר בברכת ה' עלינו לטובה ולברכה. וכך כתב האברבנאל:

"עיקר קבלת האלקות... הוא שנאמין כי לה' הארץ ומלואה, ושהוא אדוננו ואין עוד אחר, ושהוא המשגיח עליה ומשפיע כל טובותיה. ושלא יחשוב אדם שהארץ היא שלו, ושכוחו ועוצם ידו עשה לו את כל חילו, כי זה פריקת עול ומורא שמים מעליו. לכן ציוה ה' יתעלה, שבכל שנה נעשה מעשה שיפרסם בו האמונות האמיתיות, ויודה בהם בקול רם בפיו ובשפתיו, כדי שישים את ליבו בהם באמונה קיימת".

כל עוד ניזונו ישראל במדבר ישירות מיד ה', על ידי המן והבאר, לא היה חשש שישכחו מיהו נותן המזון; אך בארץ ישראל, בה מתפרנס אדם מיגיע כפיו, קיים חשש שלאחר שיזכה לראות ברכה בפירותיו ובתבואתו תעלה בקרבו תחושת גאוה, והוא לא יזכור שכל כוחו ויבולו מאת ה'. מצוות ביכורים מזכירה לאדם שה' הוא הנותן לו כוח לעשות

חיל - הארץ ניתנה לו לנחלה מאת ה', ואף היבול שגדל בעמל כפיו הוא מאת ה'.

מבט לתלמיד

מצוות ביכורים מחנכת אותנו למידת הענוה ומעמיקה בקרבנו את ההכרה כי ה' אלקינו הוא הנותן לנו כוח לעשות חיל, והברכה השורה בתבואתנו באה בזכות ברכת ה' השורה במעשי ידינו. כמובן, אין הדברים אמורים רק בתחום החקלאי - כל הצלחה קטנה או גדולה מגיעה אלינו מאת ה', בזכות מאמצינו הרבים שהם עצמם מתנת שמים נפלאה. עלינו להכיר בכך ולהודות לקב"ה על זאת. וכך כתב בעל **ספר החינוך** (מצוה צא):

"משרשי המצוה, כדי להעלות דבר השם יתברך על ראש שמחתנו, ונזכור ונדע כי מאתו ברוך הוא יגיעו לנו כל הברכות בעולם, על כן נצטוונו להביא למשרתי ביתו ראשית הפרי המתבשל באילנותיו, ומתוך הזכירה וקבלת מלכותו והודאתנו לפניו כי הפירות ויתר כל המזכה מאתו יבואו, נהיה ראויין לכרכה ויתברכו פירותינו".

במסכת ביכורים (פרק ג) מתארת המשנה את סדר העלאת הביכורים לירושלים. הבאת הביכורים היתה רצופה באירועים חגיגיים - הפרשת הביכורים בשדה, התכנסות העיירות לעיר המעמד ולינה ברחובה של עיר, הליכה ממושכת בהרים ובגאיות בואכה ירושלים, פגישה נרגשת עם אנשי ירושלים המקדמים את פני העולים לרגל ושואלים בשלומם, עליית מביאי הביכורים להר הבית כשסליהם על כתפיהם, הבאתם לעזרה לקול שירת הלויים, והנפתם מעלה עד קרנות המזבח.

בראשית צמיחת הפירות בעודם קטנים, מסמנים הבעלים את אלו שיצאו בראשונה, והסימן נשאר עליהם עד עונת הקטיף בעת בישול כל פירות הפרדס, ואז יברור את המסומנים, לקיים מצוות ביכורים. וכך

שנו **במשנה** (ביכורים פ"א, מ"א):

"כיצד מפרישין הביכורים? יורד אדם בתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה, אשכול שביכר, רימון שביכר, קושרו בנמי ואומר: 'הרי אלו ביכורים'."

כשהגיע זמן הבאת הביכורים, לא היה כל אחד ואחד מביא ביכורים בפני עצמו, אלא היו מתכנסים מעמדות מעמדות (עם ישראל היה מחולק ל-24 מעמדות, דהיינו 24 איזורים), כדי להעלות את הביכורים ברוב עם, בהמון חוגג, בתהלוכה רבת פאר, בשירה ובזמרה. וכך כתוב במשנה:

"כיצד מעלין את הביכורים? כל העיירות שבמעמד מתכנסות לעיר של מעמד, ולנין ברחובה של עיר... ולמשכים [-] ובהשכמה בבוקר] היה הממונה אומר: 'קומו ונעלה ציון אל ה' אלקינו!'.
השור הולך לפניהם, וקרניו מצפות זהב, ועטרה של זית בראשו. החליל מכה לפניהם עד שמגיעים קרוב לירושלים."

בראש השירה היה הולך בעל החליל, מקיש באצבעותיו על חלילו ומשמיע קולו למרחוק. **בירושלמי** (ביכורים פ"ג, ה"ב) מובא, שלאורך הדרך היו קוראים ושרים: "שמחתי באומרים לי בית ה' נלך" (תהלים קכב, א).

"הגיעו קרוב לירושלים, שלחו לפניהם [-] שלחו שליחים להודיע לאנשי ירושלים על בואם] ועטרו את ביכוריהם [-] הניחו את הפירות היפים והמשובחים למעלה לשם עיטור ונוי."

הסננים והגזברים יוצאים לקראתם... וכל בעלי אומנויות שבירושלים עומדין לפניהם ושואלין בשלומם: 'אחינו אנשי מקום פלוני, באתם לשלום'. החליל מכה לפניהם עד שמגיעין לחר הבית. הגיעו לחר הבית, אפילו אנריפם המלך נוטל הסל על כתפו ונכנס עד שמגיע לעזרה... עודהו הסל על כתפו, קורא מ'הגדתי היום לה' אלקיך'..."

העלאת הפירות לירושלים ולמקדש מביאה לידי ביטוי את הקשר של

היחיד בישראל עם הציבור. פירות הביכורים הם לכאורה מצוה אישית, השייכת לאדם פרטי. בהעלאתם למקדש - בית החיים של האומה כולה - מברר היחיד כי הוא מקבל את כוחו וברכתו מכוח הציבור. מעמד העלאת הביכורים נעשה באופן ציבורי, ובכך הוא מבטא את מדרגת החיים בארץ ישראל, בה חיי היחיד ופרנסתו האישית מקבלים משמעות מתוך שייכותו לכלל ישראל. בארץ ישראל, גידולו הפרטי של האדם אינם רק נכס פרטי, אלא טמון בהם ענין לאומי-ציבורי.

נאמר בפסוק ג: "וּבָאתָ אֶל הַכֶּהֱן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַה' אֱלֹקֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֵינוּ לָתֶת לָנוּ"

בעת הכניסה לעזרה שבמקדש, כשהסל על כתפו, מכריז מביא הביכורים בחגיגות לפני הכהן על תודתו לה'. בעצם עמידתו לפני ה' עם סל הביכורים על כתפיו, הרי הוא כאומר: תודה לך ה' על מתנת ארץ ישראל, ועל היבול המבורך שבשדותי, הכל ממך והכל שלך, והנה הבאתי אליך את ראשית התבואה, להראות כי הארץ שלך היא ואנו איננו אלא כאריסים בשדותיך. וכך כתב המלבי"ם:

"הגדתי היום לה' אלקיך - אף שעדיין לא אמר לפני ה', אבל לשון הגדה יבוא גם במקום שאין אומר ודברים רק פרסום על ידי מעשה... וכן כאן 'הגדתי היום לה'', על ידי הבאת הביכורים. כידוע שהיתה הבאתה בכבוד ושמחה, והכל היו יודעים שאין ראוי זה בשביל המעט פירות, ועוד למה לו לישא ממרחק, הלא שווקי ירושלים מלאים מפירות וננקל יוכל להביא משם מנחה ודורון, אלא הכל לפרסם כי הארץ היא במתנה מה' ונתן להם שיהיו רק כאריסים בעבודת האדמה, ולזה יביאו הביכורים".

פירות הביכורים מביאים לידי ביטוי את ההודיה לה' על הארץ, ואת ההכרה כי שפע הברכה שבנחלתנו הוא מאת ה'.

נאמר בפסוק ד: "וְלָקַח הַפֶּהָן הַטָּנָא מִיָּדְךָ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ" במשנה שם מבואר, כי לאחר אמירת הפסוק הנזכר, מוריד מביא הביכורים את הסל מעל כתפו ואוחז בשפת הסל, והכהן מניח ידו תחת הסל ומניפו - מוליך ומביא מעלה ומוריד, לבטא כביכול את הגשת הביכורים לפני ה', המושל בכל רוחות העולם. לאחר מכן מניח הכהן את הביכורים לפני המזבח ולא על גבי המזבח, בגלל האיסור להקטיר לפני ה' כל שאור וכל דבש, והם ניתנים לכהנים כשאר עשרים וארבע מתנות הכהונה, לאכלם בטהרה בירושלים.

בהנחתו את סל הביכורים בצד המזבח מבטא הכהן שהביכורים אינם מובאים בשבילו, אלא מוגשים לפני ה', והכהן מקבלם בתחילה ומשמש כעין יד ה' ושלחו. לאחר הנחתם בצד המזבח, שוב נותן אותם ה' לכהן לאכלם, כמו עבד המקבל מנה משולחן המלך, וכדברי הספורנו:

"והניחו לפני מזבח ה' אלקיך - להראות ולהודיע שהביכורים לא הובאו לכהן, אבל [-אלא] הובאו אל האל יתברך והוא נתנם לכהן עם שאר מתנות כהונה".

מקרא ביכורים

מלבד עצם הבאת הביכורים ישנה גם מצוות מקרא ביכורים, כמפורט בפסוקים הבאים. בהביאו את טנא הביכורים אל הכהן בבית המקדש על האדם להביע הודיה לקב"ה על החסדים שעשה עמנו מאז היותנו במצרים ועד נחלתנו את הארץ המובטחת. חסדי ה' המרובים מלמדים על אהבת ה' לעמו ומבררים כי עם ישראל איננו ככל העמים; מהלך חייו של עם ישראל שייך לתוכנית האלקית של תיקון העולם במלכות ש-די.

נאמר בפסוק ה: "וְעֲנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ: אֲרָמִי אֲבִד אָבִי...". מביא הביכורים עומד לפני ה', ומזכיר בקול רם (כדברי רש"י: "וענית - לשון הרמת קול") את חסדי ה' מתחילת יצירת האומה. מההודאה

הפרטית-האישית של מביא הביכורים על הפירות שגדלו בחצרו, מתעלה היחיד ומביט על התמונה הכוללת, והודאתו עולה בערכה לאין שיעור.

המפרשים חלוקים בשאלה מי הוא אותו 'ארמי אובד אב'. רש"י ועל פי ההגדה של פסח) מסביר שהכוונה היא ללבן הארמי שרצה לאבד את יעקב ולפגוע בו כאשר רדף אחריו. **האבן עזרא** סובר שהפסוק מדבר על יעקב שהיה אובד בארץ ארם, בהיותו בבית לבן, עני ורש, בברחו מפני עשו אחיו. פירוש נוסף הוא, שמדובר באברהם אבינו, שהיה אובד וגולה מארץ ארם (רשב"ם). המכנה המשותף לכל הפירושים הוא, החסד האלקי שליווה את האומה עוד מראשיתה, בהיות ה' משגיח ושומר על בניו מכל צרה.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "... וַיֵּרֶד מִצְרַיִם וַיֵּגֶר שָׁם בְּמַתִּי מֶעֶט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרֵב"

הקב"ה ברך את בני יעקב בברכה מיוחדת והם הפכו משבעים נפש לגוי גדול, כמו שנאמר: "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצֻמוּ בְּמֵאֹד מְאֹד" (שמות א, 2), וזאת על אף קושי השעבוד - "וְכִכָּאֲשֶׁר יַעֲנֶה אֹתוֹ בֶּן יִרְבֵּה וְכֵן יִפְרֹץ" (שם, יב). וכתב **הנצי"ב**: "והוא שבח ותודה להקב"ה, שגם בעת צרה ידו נטויה עלינו כהשגחה פרטית באופן שתהיה אחרית לטוב". והוסיף **הדעת סופרים** (דברים י, כב):

"ההובחה הטובה ביותר שה' חשק בישראל ובחר בהם ובזרעם, הוא שהגדיל אותם באורח בלתי טבעי, ממשפחה קטנה שירדה למצרים הפכו עם גדול. דבר מעין זה אינו נעשה אלא לצורך מיוחד".

נאמר **בפסוק ח**: "וַיֵּצְאוּ ה' מִמִּצְרַיִם..."

בהגדה של פסח נדרש הפסוק: "לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו". עיקר עניינה של יציאת מצרים היה גילוי השכינה בארץ, ודבר זה כמובן לא יכול להיעשות על ידי מלאך או שליח אלא רק על ידי הקב"ה בעצמו.

נאמר בפסוק ט: "וַיִּבְאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת..."
 כתב רש"י: "אל המקום הזה - זה בית המקדש. ויתן לנו את הארץ -
 כמשמעו".

לכאורה מתאים יותר היה אילו התורה היתה מציינת את ה'ארץ'
 לפני ה'מקדש', כי תחילה נכנסים אל הארץ ורק אחר כך מגיעים
 למקום המקדש. הנצי"ב מבאר שסדר הדברים בפסוק מדויק ומכוון,
 וכך כתב:

"ויבאנו אל המקום הזה - אל בית המקדש, שמועד לגילוי שכינה
 וגדולת הנפש. ויתן לנו את הארץ וגו' - היינו הרהבת הדעת בצרכי
 הגוף. משום הכי הקדים הכתוב הבאת המקום לנתינת הארץ שלא
 בסדר, להקדים תודה על הרהבת הנפש להרהבת הגוף".

עיקר התודה של מביא הביכורים הוא על כך שזכינו לגילוי שכינה
 בארץ ישראל ולדבקות באלקים חיים, ומכוח אלה זכינו גם לשפע
 ברכה בארץ ובפירותיה. מצוות הביכורים מחזקת את הקשר הפנימי
 שבין עם ישראל לארצו, וקושרת בין העולם הרוחני והערכי לגידולי
 הטבע החומריים. הארץ ופירותיה הם כלים לגילוי שם שמים בעולם,
 ולמעשה המציאות הטבעית כולה היא כלי להופעת הקומה הרוחנית.

נאמר בפסוק י: "וְעָתָה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה
 לִי ה'".

במילים אלו מסכם ומסביר מביא הביכורים את טעם המצוה, וכך
 כתב הספורנו:

"מאחר שידעתי מה רב טובך וחסדך עלינו, שעשיתנו לנו ראויים
 לרשת ארץ, ולהוציאנו לחירות באופן שנוכל לקבל מתנה שתהיה
 שלנו, ונתת לנו זאת שהיא צבי לכל הארצות ומבחר המקומות -
 הנה הבאתי מבחר פירות מאותה הארץ שנתת לי לתת תודה
 לשמך עליה".

נאמר בפסוק יא: "וְשִׂמְחַתְּ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתְךָ אֶתָּה וְהַלְוֵי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ"

כתב האברבנאל:

"זוהי הבטחה לאדם שיעשה זה [– שיביא ביכורים ויאמר את מקרא הביכורים], שייתן לו הקדוש ברוך הוא שמחה וריבוי המזכה, באופן שישפיק לו לתת לכל ביתו אכול ושבע והותר, ולעשות ממנו צדקה לגר, ליתום ולאלמנה".

מתוך הכרת הטוב כלפי ריבונו של עולם, מגיע מביא הביכורים להכרה עמוקה בקדושת הארץ ובהשגחת ה' על עמו, ומתוך כך הוא זוכה להמשך ריבוי טובה וברכה בכל מעשה ידיו.

ברוח זו כתב גם בעל ספר החינוך (מצוה צא): "ומתוך הזכירה וקבלת מלכותו והודאתנו לפניו כי הפירות ויתר כל המזכה מאתו יבואו, נהיה ראויים לברכה ויתברכו פירותינו".

מבט לתלמיד

ההכרה בכך שריבונו של עולם הוא מקור הברכה, עושה אותנו כלי ראוי לקבלת הברכה. מתוך כך אנו יכולים להשפיע את הברכה לאחרים הנזקקים לה.

ביעור וידידי מעשרות (פסוקים יב-טו)

סדר המעשרות

התרומות והמעשרות לסוגיהם, הם חמישה:

א. תרומה גדולה - ישראל מפריש אותה בראשונה ונותנה לכהן (במדבר יח, יב).

ב. מעשר ראשון - עשירית מן הפירות הניתנת ללוי, ונקרא מעשר זה 'ראשון' כי הוא קודם לשני המעשרות האחרים (שם פסוק כא).

ג. תרומת מעשר - הלוי מפריש ונותן לכהן עשירית מן המעשר הראשון שקיבל מן הישראל (שם פסוק כו).

ד. מעשר עני - ישראל מפריש לעניים עשירית מפירותיו (מן הכמות הנותנת ברשותו לאחר שהופרשו התרומה והמעשר לכהן וללוי) (דברים יד, כט).

ה. מעשר שני - מעשר זה אינו ניתן לאחרים אלא הבעלים מפרישים עשירית מן הפירות ומוליכים אותה לירושלים לאכלה שם לפני ה' (שם פסוקים כב-כו).

שלוש ההפרשות הראשונות - תרומה גדולה, מעשר ראשון ותרומת מעשר - נוהגות בתמידות בכל שנה (חוץ משנת השמיטה שבה הפירות הפקר ופטורים מן הכל). כל אחד משני המעשרות האחרים, מעשר עני ומעשר שני, נוהג רק בחלק מהשנים: מעשר עני נוהג רק בשנה השלישית והששית משבע שנות השמיטה, ואילו מעשר שני נוהג רק בשנה הראשונה והשניה, הרביעית והחמישית (שנות א, ב, ד, ה), כך שלעולם אין שני המעשרות הללו נוהגים בשנה אחת.

על פי סדר זה, נמצא שתקופת שש השנים בהן נוהגת הפרשת תרומות ומעשרות, מחולקת לשני מחזורים תלת-שנתיים. בשנתיים הראשונות בכל מחזור נוהג מעשר שני, ובשנה השלישית מעשר עני.

מלבד הפרשת המעשרות שנועדה להתיר את שאר היבול באכילה יש גם למסור אותם למקבליהם. התורה קבעה שהזמן הסופי לכך הוא בסיום כל מחזור, דהיינו ככלות השנה השלישית והששית, אז חלה על

הבעלים חובת 'ביעור המעשרות', ועליו לגמור את מצוותם, לכלותם מביתו ולהעבירם ליעדם, כל אחד כדינו, כמו שנאמר בפרשת ראה (דברים יד, כח-כט). בפסוקים הבאים מוסיפה התורה כי לאחר הביעור שבכל שנה שלישית, יש להתוודות לפני ה' ולהודיע כי מילאנו את חובתנו.

בדומה למצוות ביכורים, עליה למדנו בתחילה, גם מצוות מעשרות מלמדת על הקשר הפנימי שבין עם ישראל לארצו, ומגלה כי המציאות הטבעית והארצית היא ניסית ופלאית.

נאמר **בפסוק יב**: "כִּי תִכְלֶה לַעֲשֹׂר אֶת כָּל מַעֲשֵׂר תְבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית שָׁנַת הַמַּעֲשֵׂר וְנָתַתָּה לַלֵּוִי לַגֵּר לִיתוֹם וְלָאֱלֻמָּנָה וְאָכְלוּ בְשַׂעְרֶיךָ וְשָׂבְעוּ"

במלאת שלוש שנים משנות השמיטה, על כל אדם לבער את התרומות והמעשרות שהפריש, דהיינו לתת לכל אחד את חלקו - לכהנים את התרומה ותרומת המעשר, ללוויים את המעשר הראשון, לגר, ליתום ולאלמנה את מעשר העני, ואת המעשר השני, במידה ולא העלהו עד כה לירושלים, יבער מן העולם. זמן ביעור מעשרות הוא בחג הפסח של השנים הרביעית והשביעית (מעשר שני פ"ה, מ"ו).

לאחר שמסיים לבער את המעשרות שנתו בידו, הוא אומר את נוסח הוידוי המפורש בפסוקים הבאים.

נאמר **בפסוק יג**: "וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּעֶרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת וְגַם נָתַתִּיו לַלֵּוִי וְלַגֵּר לִיתוֹם וְלָאֱלֻמָּנָה כְּכֹל מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לֹא עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכַחְתִּי"

באמירת נוסח זה של וידוי המעשרות, מצהיר האדם שהוא קיים את כל דיני המעשרות כהלכתם. לפי חז"ל כלולים בוידוי זה סוגים נוספים של מתנות כהונה, כמו שמפרט רש"י כאן.

מדוע דווקא במצוה זו ציוותה התורה להצהיר על קיומה? כתב בעל **ספר החינוך** (מצוה תרז):

"בהיות ענין המעשרות והתרומות דבר גדול, וגם כי בהם תלויה מחיית משרתי האל - היה מחסדיו עלינו, כדי שלא נחטא בהן, להזהירנו עליהם להפריש אותן ושלא ליגע וליהנות בהם בפועל, וגם שנעיד על עצמנו בפינו בבית המקדש שלא שיקרנו בהם ולא עיכבנו דבר מהם, וכל כך כדי שניזהר מאד בענין".

מעלה מיוחדת יש להפרשת תרומות ומעשרות, שכן היא מעידה על הכרתנו שמקור היבול הוא ה'. כמו כן התרומות והמעשרות הם הבסיס למחייתם של משרתי ה', הכהנים והלויים, ובכך נעשה המפריש שותף בעבודת הקודש והמקדש, ועל ידי הפרשת מעשר עני מסייע המפריש לעניי ישראל ונעשה שותף לקדוש ברוך הוא הזן ומפרנס את עולמו.

מבט למורה

מין הרב קוק בספרו עין איה (ברכות ח"ב - מעשר שני אות טו) מסביר, שמצוות וידי מעשרות מלמדת יסוד חשוב עד מאוד: כשם שהוידוי על החטא נצרך כדי להכיר בחטא ולעזבו, כך יש צורך שאדם יתוודה על הטוב שקיים בו, ומתוך הכרת האדם בכל הטוב שבו, יתמלא בכוחות חיים ובשמחה, ויקבל מרץ להמשיך ולהתחזק בעבודת ה'. וכך כתב:

"צריך האדם שישמח גם כן לפעמים גם בביטוי שפתיים על מעשה הטוב אשר עשה... ראוי שימצא בנפשו קורת רוח וימלא שמחה ושלוה... לפרקים תמצא תועלת לעבדי ה' ישרי דרך גם כן בוידוי המצוות, למען ישמח בהם בלבבו ויחזק אורחות חייו בדרך ה'".

מצוות וידי מעשרות מלמדת אותנו שעל כל אחד להכיר בטוב המיוחד הקיים בו ולהתמלא בשמחה וסיפוק. על כל אחד להתבונן ולהכיר לעומק את התחומים שבהם הוא מצליח באופן בולט, ומתוך כך לחזק ולפתח בקרבו צדדים אלו. עם זאת, כמובן, יש לאדם להכיר גם את חסרונותיו;

לא כדי להחליש את עצמו חלילה, אלא להפך - כדי לברר לעצמו את דרך התיקון וההתעלות. בהמשך דבריו שם מבאר מרן הרב קוק כי מצוות המעשרות מיוחדת בכך שהיא כוללת בתוכה צדדים רבים: **בין אדם למקום** - שכן אכילת טבל היא איסור, **ובין אדם לחברו** - נתינתם לכהן, ללוי ולעני. **פן פרטי** - המצוה מתקיימת על ידי כל יחיד, **ופן ציבורי** - כך הציבור כולו תומך בכהנים שהם משרתי ה' ומורי התורה, ובעניים, שעל החברה מוטלת האחריות לדאוג להם. משום כך בחרה התורה במצוה חשובה זו, וצירפה לה את מצוות הוידוי, המלמדת אותנו על כל המצוות כולן, שבקיומן עלינו להכיר ולשמוח.

"וְלֹא שְׂכַחְתִּי" - מילים אלו מפרשת **המשנה** (מעשר שני פ"ה, מ"א): "לֹא שִׁכַּחְתִּי מִלְּהוֹכִיר שְׂמֶךְ וּמִלְּכוּתְךָ עָלַי", וכן פירש כאן **רש"י**: "וְלֹא שִׁכַּחְתִּי - מִלְּבָרֵךְ עַל הַפֶּרֶשֶׁת מַעֲשֵׂרוֹת". חלק מהותי מקיום המצוה הוא הברכה עליה, שכן על ידה האדם זוכר מה משמעות מעשה המצוה שהוא ניגש לקיים - התקרבות האדם לקב"ה. בברכת המצוות מצהיר האדם שהוא אינו עושה אותן כמצוות אנשים מלומדה אלא מתוך כוונה לקיים את רצון ה'.

נאמר ב**פסוק יד**: "לֹא אֲכַלְתִּי בְּאֵנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא בְּעֶרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא וְלֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת..."

כאן מצהיר האדם שנהג כהלכה באכילת המעשר השני, ולא עבר על דיניו: לא אכל ממנו כשהיה אונן על מתו, ולא כשהיה הוא או המעשר טמא, ולא השתמש בו לצרכי מתים. המכנה המשותף לשלושת האיסורים הללו, הוא הצורך להפריד בין המעשר השני למוות ולטומאה (שיסודה הוא העדר חיים). הטעם לכך הוא שאכילת מעשר שני צריכה למלא את האדם ברוממות ובקרבת ה' מתוך שמחה, כמאמר הכתוב (דברים יב, יח): "לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ..."

וְשִׂמְחַת לִפְנֵי ה' אֱלֹקֶיךָ בְּכָל מְשָׁלַח יָדְךָ. לכן, אכילת המעשר מנוגדת מטבעה לכל הקשור במוות, צער וטומאה.

נאמר בפסוק טו: "הַשְׂקִיפָה מִמַּעוֹן קִדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבִרְךָ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֶת הָאָדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם אֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב וְדִבְשׁ"

מתוך דברי הוידוי פונה מפריש המעשרות אל הקב"ה, ומתפלל ומבקש לא על עצמו בלבד, אלא על עמו ועל ארצו. קיימתי את המצוות שהטלת עליי בקשר לגידולי אדמתי, אומר מפריש המעשרות, ולכן "השקיפה ממעון קדשך מן השמים" - השקף נא עלינו לטובה, וקיים את ברכותיך שהבטחת לנו במידה ונשמור את חוקיך.

מדוע בעת רצון זו חשוב להתפלל דווקא על האדמה שתתברך ותהיה "זבת חלב ודבש"?

השפע והברכה הגשמיים, מאפשרים לתוכן האלקי הממלא את נשמת עם ישראל להופיע בעולם באופן שלם ומלא. כשנשמת ישראל מופיעה בצורתה השלמה, השפע החומרי איננו מזיק לאומה, אלא אדרבא, ממלא את לב בניה בשמחה ומעצים את עבודתם הרוחנית, מרחיב את דעתם וממלא אותם בכוחות חיים. וכך כתב מרן הרב קוק (עין איה ברכות ח"ב מעשר שני אות כו):

"הגוי שנוצר לגדולות יישאר על אופיו, להיות מלא זיו החיים, ועם הנוצר לחכמה ודעת להפיץ אורה ובינה רבה בעולם - אי אפשר לו שיחיה חיים של צמצום באין דבר המרחיב דעתו. על כן 'זבת חלב ודבש' היא גזרה להקיש על יתר נועם החיים כפי הדרוש לנפש גדולה של עם חונה דעות ופונה רק למעלה... זהו דבר גדול ועיקרי בעם אשר פנייתו היותר אדירה היא לשלמותו הרוחנית, השכל וידוע את ה', שזאת היתה מגמת שבועת ה' לאבות".

מעלתם של ישראל (פסוקים טז-טז)

בסיום פרק זה אומר משה לישראל דברים מרוממים על מעלתם הגדולה והייחודית ועל יחס ה' אליהם, ומחזקם בשמירת המצוות. מתוך הכרת ישראל במעלתם, יבינו את משמעותן של התורה והמצוות, שהן הדרכים שבהן יוציאו את מעלתם אל הפועל, ומתוך הכרתם באהבת ה' אליהם יתחזקו בשמירת התורה והמצוות שבאמצעותן הם יכולים להגיע לדבקות בה'.

נאמר בפסוק טז: "היום הזה ה' אלקיך מציד לעשות את החקים האלה ואת המשפטים..."

מתחילת הפסוק עולה השאלה: וכי הקב"ה ציוה את ישראל על התורה "היום הזה"?! הלוא נצטוו עליה כבר במעמד הר סיני! **אור החיים הקדוש** מבאר, ש"היום הזה" אינו ממש אותו יום אלא העת הסמוכה לכניסתם לארץ, וכך אומר משה לבני ישראל: עד עתה לא הייתם יכולים לקיים את המצוות השייכות לארץ ישראל, ואם כן לא הייתם מצווים עליהן, אך כעת הנכם נכנסים לארץ, והציווי על מצוות אלו - שחלקן מוזכר בפרק זה - מקבל משנה תוקף והופך להיות הלכה למעשה.

מבט למורה

רש"י משיב על שאלה זו על דרך הדרש:

"היום הזה - בכל יום יהיו בעיניך חדשים, כאילו בו ביום נצטווית עליהם".

וכך כתב **השל"ה** (כי תבוא, דרך חיים תוכחות מוסר, אות יג):

"ובלל גדול הוא זה לקיום התורה והמצוות, שיעשם בזריות כאילו היום נצטווה, וגם יחשוב כאילו היום היה כריתת הברית השם יתברך עמנו, ואז נקיים המצוות בזריות ובשמחה גדולה, לא מצוות אנשים מלומדה".

דברי התורה צריכים להיות חביבים עלינו כדבר חדש, ולא כדבר מוכר ורגיל. לימוד התורה וקיום מצוותיה צריכים להיות מתוך התלהבות והתחדשות מתמדת.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "... וְשִׁמְרֶתָּ וְעָשִׂיתָ אוֹתָם בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ"

ביטויים אלה קשורים למעלת קיום המצוות בארץ ישראל. **האבן עזרא** עומד על ההבדל בין שני הציוויים: "ושמרת - בלבך, ועשית אותם - בארץ". ראשית יש לזכור את המצוות בלב, וכשנוצרים התנאים לקיומן לעשותן בפועל. מלבד העשיה בפועל של מצוות התורה, ה' יתברך חפץ שנקיים את המצוות בכל ליבנו בהתמסרות מוחלטת, מתוך שייכות פנימית ועמוקה, ומתוך הבנה שמצוות התורה מאפשרות לנו להגיע אל הייעוד והתכלית. כך כתב **הנצי"ב**:

"בכל לבבך - בכל חשק הלב. ובכל נפשך - במסירת נפש, וכדאיתא בפרק רבי עקיבא (שבת פג ע"ב): אין התורה מתקיימת אלא במי שנותן נפשו עליה".

נאמר **בפסוק יז**: "את ה' האמרת היום להיות לך לאלקים, וללכת בדרכיו, ולשמר חקיו ומצותיו ומשפטי, ולשמע בקלו"

רש"י פירש ש'האמרה' היא מלשון הפרשה והבדלה - אנו מבדילים את הקב"ה מכל אלהי הנכר שאין בהם ממש ומקבלים עלינו את אלקותו, הולכים בדרכיו ושומרים את חוקיו ומשפטי; ומצד שני הקב"ה, כפי שנראה בפסוק הבא, מפריש ומבדיל אותנו מעמי הארץ להיות לו לעם סגולה.

בדומה לכך מפרש **הרמב"ן**, ש'האמרת' היא מלשון גדולה ורוממות:

"כיון שקיבלתם עליכם כל התורה בפירושה ובדקדוקה

ובחידושיה, הנה גדלתם ורוממתם אותו שיהיה הוא לבדו לכם לאלקים, לא תודו באל אחר כלל".

מבט לתלמיד

בפסוק זה יש שבח גדול לעם ישראל שקיבלו עליהם את התורה מרצון. דבר זה מעיד על קדושת הטבע הישראלי, הנוטה מעצמו לקבל את מלכות ה' ולהיות דבק בו ובמצוותיו. וכך כתב האברבנאל: "בא הנה לשבחם על קיבול התורה והמצוות, באמרו 'את ה' האמרת היום'. 'אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלקיו'".

"וּלְלַכֶּת בְּדַרְכֵּיו" - התורה מצווה לצעוד בדרכי ה' ולדבוק במידותיו, וכדברי הגמרא (שבת קלג ע"ב): "הוי דומה לו: מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום". וכן אמרו בגמרא (סוטה יד ע"א):

"להלך אחר מידותיו של הקב"ה, מה הוא מלביש ערומים... אף אתה הלבש ערומים. הקב"ה ביקר חולים... אף אתה בקר חולים. הקב"ה ניחם אבלים... אף אתה נחם אבלים. הקב"ה קבר מתים... אף אתה קבור מתים".

על פי זה פירש הרמב"ן: "וללכת בדרכיו - שתעשו הטוב והישר ותגמלו חסד איש עם רעהו".

נאמר בפסוק יח: "וְהָאֱמִירָד הָיָה לְהִיטֹל לוֹ לְעַם סְגֻלָּה פֶּאֶשֶׁר דִּבֶּר לָךְ וְלִשְׁמֹר כָּל מִצְוֹתָיו"

התורה מכנה את עם ישראל 'עם סגולה'. מה היא 'סגולה'? רש"י (שמות יט, ו) אומר שהיא "אוצר חביב"; האבן עזרא (שם) מבאר: "דבר נכבד ונחמד ולא ימצא אחר כמוהו"; הרמב"ן (שם) כותב: "דבר נחמד, לא ימסרנו המלך ביד אחר"; ואילו אור החיים (כאן) מסביר: "הגם שתבא אומה אחרת ותטיב מעשיה ותשתדל להדבק בשכינה לא ישיגו מדרגת ישראל, ובחינה זו תקרא סגולה וזו היא גדולתם". עם ישראל הוא חביב על ה' יותר מכל

העמים, יש לו תכונה מיוחדת שה' נטע דווקא בו ואינה קיימת בשום עם אחר, ואף עם אחר לא יוכל להגיע למדרגתו. וכך כתב הרמב"ן:

"ה' רומם וגידל אתכם בקיבול התורה, שתהיו לו לעם סגולה מכל העמים... כי לכם לבדכם יתן תורתו ויצווה אתכם בכל המצוות הרצויות לפניו, לא לעם אחר. בענין שכתוב: 'מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל, לא עשה בן לכל גוי' (תהלים קמו, יט)".

מבט לתלמיד

עם ישראל אינו עם ככל העמים, יש בו סגולה ומעלה אלקית מיוחדת המבדילה אותו במהותו משאר העמים.

את המילים "וְלִשְׁמֹר כָּל מִצְוֹתָיו" פירש הספורנו:

"ונתן לך גם בן מעלה במה שבחר בך לשמור כל מצוותיו אשר בם תמצא חן בעיניו. ושאר האומות אצלו בלתי מוכנים וראויים לזה, כאמרם ז"ל: 'גוי ששבת חייב מיתה' (מנהדרין נח ע"ב). בכך אינם ראויים לשמור כל מצוותי ואלא קצתם בלבד, שהם מצוות בני נח".

בשל מעלתם הרוחנית של ישראל, אשר מטבע בריאתם שייכים למעלה רוחנית עליונה, בחר ה' לתת להם את התורה והמצוות.

מבט לתלמיד

חובתנו לשמור את המצוות אינה עול חיצוני, אלא חלק מהרוממות שהעניק לנו ה'. המצוות מרוממות אותנו לדבקות בה' ואף מזכות אותנו להיות שותפים עם הקב"ה במפעל הגדול של תיקון העולם. עלינו לשמוח בזכות נעלה זו שנפלה בחלקנו.

נאמר בפסוק יט: "וּלְתִתֶּךָ עֲלִיּוֹן עַל כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לְתַהֲלֶה וּלְשֵׁם וּלְתַפְאֶרֶת..."

בזמן שעם ישראל מגלה את סגולתו בהליכות חייו, הוא נעשה עליון על כל הגויים. כתב הרמב"ן:

"לתהלה - שיהללך כל עמי הארץ בחיות ה' קרוב בכל קראך אליו. ולשם - שיצא לך שם בגויים בהדרו אשר שם עליך, כי אתה נעלה על כולם. ולתפארת - כי תתפאר עליהם לעשות בהם כל אשר תחפוץ תגזור אומר ויקם לך".

עמי הארץ יכבדו ויהללו את ישראל בהכירם כי שם ה' אלקי עולם נגלה עליהם ומתגלה על ידם.

מה היא מטרתה של עליונות זו? כתב הספורנו: "להבין ולהורות, כאמרו 'ואתם תהיו לי ממלכת כהנים' (שמות יט, ו)". ובחומש שמות שם כתב: "כי תהיו ממלכת כהנים, להבין ולהורות לכל המין האנושי לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד... וכאמרו 'כי מציון תצא תורה'". עם ישראל ישפיע שפע של דעת על האנושות כולה, ומתוך כך תתגלה מלכות ה' ויתפרסם שמו לעיני העמים, ויקראו כולם בשם ה'.

נאמר בהמשך הפסוק: "... וְלִהְיֶיךָ עִם קָדֹשׁ לֹה' אֱלֹקֶיךָ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר" כתב הרמב"ן: "לדבקה בו בסוף". תכלית המעלה היא הדבקות בה'. והמלבי"ם ביאר:

"ולהיותך עם קדוש לֹה' אלקיך - אף שגדול יהיה כבודך בגויים ויבקשו קרבתך, עם כל זאת תהיה מובדל ומוקדש מהם. כאשר דבר - 'והייתם לי קדשים [כי קדוש אני ה'] ואבדל אתכם מן העמים להיות לי' (ויקרא כ, ב)".

גם בזמן שהעולם כולו יתעלה וכולם ידעו את ה', לא תטושטש מעלתם וקדושתם של ישראל, וכך כתב הספורנו בספר שמות (ד, כב):

"אף על פי שלקין הימין אהפך אל העמים שפה ברורה, לקרוא

כלם בשם ה' ולעבדו שכם אחד, מכל מקום יחשב ישראל אצלי
נכבד מכלם באשר הוא בני, עובד כמו בן מאהבה, לא כעבד
מאהבת שכר ויראת עונש, ומצד מה שהוא בכורי, ראשון
לעבודתי, בתעות כל האומות מעליי".

רעיונות מרכזיים בפרק כו

- **מצוות התלויות בארץ** – מעלת בני ישראל מתבטאת באופן מיוחד במצוות התלויות בארץ. מצוות אלו קשורות ביבולה של הארץ, שבאופן נסי נותנת פירותיה בעין יפה לבניה. פלא זה מגלה שעולם הטבע עומד על יסודות רוחניים, ומתוך כך מתגדל שמו יתברך בעולם.

מצוות ביכורים:

- **אחדות שמים וארץ** – מצוות הביכורים, שבה האדם מביא לפני ה' את הראשית החביבה של פרי עמלו, מזכירה לאדם שהברכה החומרית מאת ה' היא.
- **הכרת הטוב** – מצוות ביכורים מחנכת ומרגילה את האדם למידת הכרת הטוב.
- **ההודאה לה' מביאה ברכה** – הכרת האדם בכך שכל הטוב שבידו הוא מאת ה', וההודאה לה' על כך, מאפשרת להמשך הברכה לחול, וה' שמח לברכו ולהיטיב לו.

ביעור ווידוי מעשרות:

- **חשיבות תרומות ומעשרות** – נתינת תרומות ומעשרות לכהנים והלויים, מהווה החזקה וסיוע של עם ישראל לבני שבט לוי המלמדים אותם תורה ודרך ה'. נתינתם נעשית מתוך שמחה ורצון להיות שותפים בהחזקתם.
- **הכרת האדם בטוב שבו** – בווידי מעשרות האדם מצהיר על מעשיו הטובים. חשוב שאדם יכיר בכל הטוב שקיים בו, ומתוך כך יוכל להעצים אותו ולפתח אותו כראוי.

- **איסור אכילת מעשר באינות** – מעשר שני צריך להיאכל לפני ה' בקדושה ובשמחה, ולא במצב של אינות, משום שאכילתו צריכה למלא את האדם ברוממות וקרבת ה', מתוך שמחה גדולה והרחבת תחושת החיים.
- **ברכת ה' לעמו** – מעלתם של ישראל באה לידי ביטוי בכך שהשפע הגשמי והברכה בחקלאות ובתחומי הכלכלה של עם ישראל, מהווים סיבה וגורם להתפתחותם הרוחנית בצורה שלמה ואידיאלית.

מעלתם של ישראל:

- **סגולת ישראל** – עם ישראל הוא 'עם סגולה', יצירה מיוחדת של הקב"ה, וניכרת מעלתו על פני שאר העמים, בכך שהוא משפיע עליהם קדושה וברכה.

פרק כז

בפרקנו נושא עיקרי אחד:

**הציווי על כתיבת התורה על האבנים ומעמד הברכות והקללות על
הר עיבל**

הקדמה

פרק זה מהווה מעבר בין שני חלקים של ספר דברים - קבוצת הפרשות שבהן ריבוי של מצוות, וחלקו האחרון של הספר שבו נחתמת התורה בברית ה' עם ישראל.

כניסת ישראל לארצם אינה רק מעבר פיזי מן המדבר אל ארץ נושבת. ארץ ישראל היא ארץ ה', שבה צריך להתקיים גילוי השכינה בתחתיות ארץ באמצעות החיים הישראליים. לכן, מיד לאחר כניסתם לארץ נצטוו ישראל לעשות פעולות המבטאות את קשרם הנצחי לקב"ה ולתורתו, ואלו הן: כתיבת התורה על אבנים, בניית מזבח בהר עיבל, ומעמד הברכה והקללה על הר גריזים והר עיבל.

האברבנאל מפרש שיום הכניסה לארץ כמוהו כיום מתן תורה. השוואה זו מחדדת את ההתעלות העצומה במעמד הרוחני של ישראל וממילא של העולם כולו, שהתרחשה בהגיע האומה אל מקומה הטבעי, אל ארץ ה'. על פי זה מסביר האברבנאל שכשם שלמרגלות הר סיני נעשו פעולות של כריתת ברית - כתיבת ספר הברית, בניית מזבח והקרבת קרבנות (ראה שמות כד, ד-ה) - כך משה מצווה את ישראל לחדש את הברית לאחר מעבר הירדן על ידי כתיבת התורה על אבנים ובניית מזבח בהר עיבל שעליו יקריבו עולות ושלמים ויאכלום בשמחה.

הציווי על כתיבת התורה על האבנים

ומעמד הברכות והקללות על הר עיבל (פסוקים א-כו)

כתיבת התורה על האבנים

המדרגה הרוחנית החדשה של ישראל בארצם מתבררת עם הציווי על הקמת אבנים גדולות וכתיבת התורה עליהן.

נאמר בפסוק א: "וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הָעָם לֵאמֹר שְׁמֹר אֶת כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מֵצִוֶּה אֹתְכֶם הַיּוֹם"

לאחר שסיים משה ללמד ולבאר לבני ישראל את מצוות ה' המוזכרות בחלקו הראשון של ספר דברים, קרא לזקנים, החכמים שבישראל, לבוא אתו ולצוות עמו את העם על כתיבת התורה, שכן משה רבנו לא נכנס לארץ, והחכמים הם שיהיו עם העם בעברם את הירדן (ספורנו).

נאמר בפסוקים ב-ד: "וְהָיָה בַּיּוֹם אֲשֶׁר תַּעֲבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיךָ נָתַן לְךָ וְהִקְמַתָּ לָךְ אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת וְשִׁדְתָּ אֹתָם בְּשִׁיד. וְכָתַבְתָּ עֲלֵיהֶן אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּעֶבֶר לְמַעַן אֲשֶׁר תִּבְאֶה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיךָ נָתַן לְךָ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ. וְהָיָה בְּעֶבְרָתְךָ אֶת הַיַּרְדֵּן תִּקְיְמוּ אֶת הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מֵצִוֶּה אֹתְכֶם הַיּוֹם בְּהָר עֵיבֵל וְשִׁדְתָּ אוֹתָם בְּשִׁיד"

התורה מגלה את מהות תפקידנו בעולם, ולכן מצווים אנו לכתוב את דבריה על אבנים גדולות ומתוך כך על לוח ליבנו. ציווי זה מכוון ליום שבו נעבור את הירדן, כדי שמיד בתחילת חיינו בארץ הקודש נקבע בצורה ברורה את ייעודנו ומגמתנו, ונכריז במעמד הברית בהר עיבל שהתורה היא חיינו ואורך ימינו ולאורה נחיה בארצנו. בכניסה לארץ מתעלה האומה למדרגת חיים חדשה, תורת ארץ ישראל מגלה את מלכות ה' באופן שלם יותר מתורת חוץ לארץ, ולכן הרגעים הראשונים

שבהם דורכות רגליהם של ישראל על אדמת ארץ ישראל הם הזמן הראוי לקיום מעמד הברית.

האברבנאל כותב שהאבנים הניצבות בכניסה לארץ ישראל ועליהן כתובה התורה, מהוות כעין מזוזה לארץ ישראל כולה. עניינה של המזוזה הוא להזכיר לאדם את מציאות ה', כדברי **הרמב"ם** (הלכות תפלין ומזוזה ה, יג): "וכל זמן שיבנם ויצא יפגע ביחוד השם שמו של הקב"ה ויזכור אהבתו ויעור משנתו ושגיתיו בהבלי הזמן, וידע שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם ומיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרכי מישרים". בדומה למזוזה, התורה הכתובה על האבנים מזכירה לנו שהגענו לארץ ישראל כדי לחיות חיים שלמים לאורה של תורת ארץ ישראל.

הרמב"ן הביא שתי שיטות מה בדיוק נכתב על האבנים: לדעת **רס"ג** לא נכתבה כל התורה אלא רק רשימת המצוות באופן מתומצת, ולפי האמור **ב'ספר תאגי'** (חיבור קדום המיוחס לעלי הכהן) נכתבה התורה כולה, מ'בראשית' עד 'לעיני כל ישראל'.

כיצד היה אפשר לכתוב את התורה כולה על שתיים עשרה אבנים? כתב **הרמב"ן**: "וייתכן שהיו האבנים גדולות מאד, או שהיה ממעשה הנסים".

מבט לתלמיד

כתיבת התורה על האבנים מראה כי תורת ה' שייכת לנו ומוטמעת בקרבנו. עם הכניסה לארץ אנו מצהירים על מגמת חיינו - לחיות בארצנו על פי רצון ה', מתוך דבקות בו, בתורתו ובמצוותיו. מתוך כך נזכה להפגיש גם את אומות העולם עם אור התורה והאמונה. בזכות דבקותנו במגמה זו, יזכנו ה' לרשת את ארצנו.

בניית המזבח בהר עיבל

נאמר בפסוקים ה-ו: " וּבְנִיתָ שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' אֱלֹהֶיךָ... וְהָעִלִיתָ עָלָיו עֹלֹת לַה' אֱלֹהֶיךָ "

מדוע המזבח נבנה דווקא בהר עיבל, ההר שעליו ניתנו הקללות?
כתב החזקוני:

"להיות נחמה וליישב את דעתם לאותם העומדים על הקללה בהר עיבל. ומטעם זה כתיב 'ובנית שם מזבח' וגו' וכתיב 'וזבחת שלמים ואכלת שם ושמתה לפני ה' אלקיך', ללמדך ששכינה ביניהם".

השכינה מתגלה דווקא בין העומדים על הר עיבל, המקום שבו ניתנו הקללות, להורות כי הקללות אינן נקמה במי שאינו הולך בדרך ה', אלא עונש שנועד לכוון ולשפר את מעשינו. האיסורים שבגינם באות הקללות, מורים על מעלתנו הייחודית, שמחמתה עלינו להישמר מדברים אלו העלולים להרחיקנו מן הקדושה. אם כן, גם הקללות שייכות להופעת השכינה בקרבנו.

נאמר בפסוק ז: "וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָׁם וְשָׁמַחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ" כתב הספורנו: "ושמחת לפני ה' אלקיך – על שתכנס אז עמו לברית בהר גריזים ובהר עיבל".

באירוע חגיגי ומרומם זה, שבו כרת ה' ברית עם ישראל, היתה שמחה גדולה לישראל. השמחה במעמד זה מלמדת אותנו כי איננו מקיימים את התורה מתוך הכרח, אלא מתוך רצון ושמחה, ומודים לקב"ה על החסד הגדול שעשה עמנו בנותנו לנו את תורתנו.

בני ישראל נצטוו לעשות בהר עיבל שש פעולות, הדומות לפעולות שעשו בני ישראל במעמד הר סיני:

א. כתיבת התורה על האבנים, בדומה לכתיבת ספר הברית (שמות

כד, ד).

ב. בניית מזבח, בדומה לבניית המזבח על ידי משה (שם, ד).

ג. הקרבת שלמים על המזבח, בדומה להקרבת עולות ושלמים בהר

סיני (שם, ה).

ד. השמעת דברי התורה לעם ישראל, בדומה לסיפור הדברים של משה אל כל ישראל (שם, ג).

ה. קבלת הברכות והקלות על ידי ישראל בעניית אמן, בדומה לשמיעת דברי התורה וקבלתם על ידי ישראל באמירת "נעשה ונשמע" (שם, ז).

ו. השמחה בחידוש הברית עם ה' ובקבלת התורה, בדומה לאכילת הזקנים והשתיה מתוך שמחה לאחר שראו את האלקים (שם, יא).
אם כן, כל תהליך זה - בניית המזבח, הקמת האבנים, כתיבת התורה עליהן ומעמד הברכות והקלות - הריהו כעין מעמד הר סיני וקבלת התורה מחדש במדרגה שלמה יותר, בהיות ישראל בארצם. בכניסה לארץ קנו בני ישראל מדרגה חדשה, וקיבלו על עצמם מחדש את התורה, בדומה למעמד הר סיני.

נאמר בפסוק ח: "וְכָתַבְתָּ עַל הָאֲבָנִים אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּיָד הַיָּמִינִי"

כתב רש"י: "באר היטב - בשבעים לשון". מטרתו של עם ישראל אינה מסתכמת בחייו הפרטיים והלאומיים שלו עצמו, אלא מתרחבת לתיקון העולם כולו, להיות אור לגויים וללמד את תורת ה' ואת האמונה בו לכל האומות כולן. לפיכך נצטוו ישראל לכתוב את התורה בשבעים לשון, כדי לפנות אל כל אומה בשפתה ולהביא בפניה תורת אמת. ואכן חז"ל (סוטה לה ע"ב) מתארים שאומות העולם באותה העת היו שולחות את סופריהן כדי שיעתיקו משם את התורה בלשונותיהן ויביאוה לארצותיהן.

כתיבת התורה על המזבח בארץ ישראל מלמדת אותנו יסוד חשוב, אותו מדגיש רבנו הרצ"ה בשיחותיו (דברים עמ' 388):

"הופעת התורה בכל שלמותה היא כשעם ישראל מסודר בארצו באופן בריא. לכן יש צורך שהתורה תיכתב על מזבח מחובר לקרקע דווקא, ואז התורה מאירה את כל ענייני החיים".

לתורה יש מקום טבעי שרק בו היא יכולה להופיע ולהתפתח בצורה

הראויה - והוא ארץ ישראל. כתיבת התורה על מזבח מחובר לקרקע מלמדת שני דברים: האחד, שחיבורה הטבעי של התורה הוא לארץ ישראל; והשני, שהתורה אינה תלושה מהמציאות הארצית, אלא מחוברת אליה בחיבור מהותי, ומדריכה את האדם והאומה כיצד לנהוג גם בעניינים הארציים והגשמיים.

מבט למורה

מדברי הגמרא **בסוטה** (לה ע"ב) עולה כי גם משה, לפני שהתחיל לחזור על התורה בספר דברים, ערך בעבר הירדן מעמד דומה, והקים אבנים גדולות שעליהן נכתבה התורה כולה. וזו לשון הגמרא:

"שלושה מיני אבנים היו: אחד שהקים משה בארץ מואב, שנאמר: 'בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר' וגו', ולחלן הוא אומר: 'וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת' וגו'".

כתיבת התורה על האבנים שייכת לאחיזה בארץ. בתחילת החזרה על התורה לקראת הכניסה לארץ, נערך השלב הראשון בהיאחזות התורה בארץ. אולם ודאי ששלמות היאחזות התורה בעולם היא במעמד כתיבת התורה בארץ ישראל.

מעמד הברכות והקללות

משה מצוה את בני ישראל שלאחר כתיבת התורה על האבנים יקיימו מעמד של ברכות וקללות בהשתתפות העם כולו, בו יברכו את מי שיקיים את התורה ויקללו את מי שיעזבנה. בדומה לכתיבת התורה על האבנים, גם במעמד זה יש משום הכרזה על ייעודה של האומה לכוון בארץ המובטחת חיים על פי התורה, וגם קבלה שבלב מצד בני ישראל להיות נאמנים לתורה בחייהם בארץ.

במבט שטחי נראה כי הברכות הן שכר למי ששומר על מצוות התורה

והולך בדרך ה', ואילו הקללות הן עונש לחוטאים או איום על עובדי ה' שלא יסורו מדרך ה'. בפתח פרשיה זו נבקש להעמיק מעט בהבנת משמעותו של המעמד לאור דברי המפרשים.

נאמר בפסוקים ט-י: "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִסְכַּת וְשָׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נְהִייתָ לְעַם לֵה' אֱלֹקֶיךָ. וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה' אֱלֹקֶיךָ וְעָשִׂיתָ אֶת מִצְוֹתָיו וְאֵת חֻקָּיו אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּךָ הַיּוֹם"

שני פסוקים אלה מהווים הקדמה חשובה לציווי על מעמד הברכה והקללה. וכך כתב האברבנאל:

"לפי שראה משה רבנו ע"ה שישראל בשמעם הארורים אשר על הר עיבל וקללות הברית שיוכרו אחריהם, כולם יחרדו כציפור וירך לבכם לאמר 'אוי נא לנו מי יצילנו מכל אלות הברית האלה'. הנה לזה הקדים לדבר על ליבם דברים טובים דברים נוחמים... המה יקדימו לומר 'הסכת ושמע ישראל' - אל תירא ואל תפחד משמוע הקללות אשר אנחנו עתידים לדבר באזניכם, כי אין זה בשנאת ה' אתכם כי אם לאהבתו אתכם ולחפצו שתשמרו את מצוותיו, ולכן בקבלתם תהיה היום לעם לה' אלקיך... ואתה תשמע בקול ה' אלקיך ועשית את כל מצוותיו ובוזה לא תאונה אליך רעה. והארורים והקללות לא יבואו עליך כי הם תנאים לעובר מצוות ה' יתברך, ואתה לא תעבור עליהם ותשמור אותם ותנצל מפח יקוש. וזהו שאמר 'ושמעת בקול ה' אלקיך', שהוא ייעוד והבטחה, לא מצוה."

הקללות לא נועדו ליצור ריחוק מה' ח"ו, אלא להפך - הן מראות את האחריות הגדולה שה' נתן לנו ומלמדות כמה חשובה קרבתנו אליו. וכך כתב המלבי"ם על הפסוק במשלי (ג, יב) "כִּי אֵת אֲשֶׁר יֶאֱהָב ה' יוֹכִיחַ, וּבָאֵב אֵת בֶּן יִרְצֶה":

"כי את אשר יאהב ה' יוכיח - התוכחה היא סימן האהבה, שמאהבתו ישגיח עליו להיטיב דרכו ולהעלותו אל מדרגה למעלה למעלה.

וכאב את בן ירצה - כמו שירצה האב להעלות את בנו ממדרגה למדרגה, וימנעו ממותרות ומעידונים ויטה שכמו לסבול עול התורה והתמדת הלימוד וכדומה וכל זה מרוב אהבתו אותו".

בנתינת הקללות על הר עיבל אין משום איום והתרעה מפני נקמת ה' במי שיעז לעבור על דברו, אלא אדרבא, הקללות באות לצד הברכות להורות כי כך טבע הבריא, שמי שהולך בדרך הטובה זוכה לברכה ומי שהולך בדרך רעה באה עליו קללה, כשם שבתחום הבריות, מי שמקפיד על תזונה נכונה בדרך כלל גופו בריא יותר, ואילו המזלזל בבריאותו, בריאותו נפגעת. וכך כתב הנצי"ב (בתחילת פרשת בחוקותי):

"יש לדעת ששכר ועונש של המצוות אינם כגזרת מלך שתלוי בדעתו ורצונו בכל שעה לעשות כמו שליבו חפץ, אלא בדבר הרופא המזהיר את האדם ממאכלים אלו שיויקו, שאין הדבר תלוי ברצונו [של הרופא] אלא מודיע מה שנעשה בבריאת הטבע... והרי זה כמו שכר ועונש של הרופא, שאין הרופא מעניש כלל בידעתו שעבר האדם על אזהרתו, אלא נענש מעצמו, ולא בעונש של המלך, שאין העונש בא אלא בידעה ופעולת המעניש".

חסד עשה אתנו בורא עולם כאשר נתן לנו את הברכות והקללות, ובכך גילה לנו את חוקיות החיים. כשם שבעולם הטבע יש מזון שמזיק לגוף האדם ויש מזון שמיטיב אתו, כך גם בעולם הרוחני, יש דברים שמיטיבים עם האדם ויש דברים שמזיקים לו. אין מדובר בעונש חיצוני שניתן לאדם, אלא בתוצאה ישירה של התנהלותו.

ממשיך הנצי"ב:

"מעתה היה הדבר ראוי לישאל, אם רצון המצווה יתברך בקיום המצוות, או אינו אלא כמו רופא המזהיר ומודיע שאין לו רצון כלל שהאדם יהא נזהר באזהרתו, דמה לו בטובת האדם ורעתו. אבל באמת אינו כן, אלא הקב"ה חפץ בקיום המצוות, והרי זה דומה כרופא המזהיר את בנו שחפץ מאד שיהא הכן נזהר, כדי

שיהיה חי ומקיים את עולמו של האב המזהיר. וגם יש הבדל באזהרת הרופא לבנו מאזהרתו לאחר, אף על גב שבנוף אזהרה אין נפקא מינה [- הבדל], מכל מקום יש הבדל בדבר הרופא, שבשעה שמזהיר לבנו מבטיח לו אם יהא נזהר מלבד שיהא בריא עוד יתן לו שעשועים, מה שאין כן בשעה שמזהיר לילד אחר, אין מבטיח לו שעשועים, והיינו משום שעל ידי זהירות בנו עומד עולמו של הרופא".

היה מקום לשאול: אם המשל הוא לרופא המזהיר את החולה מן המאכלים המזיקים, אם כן נמצא שאין להקב"ה, חלילה, עניין או רצון שנקיים מצוותיו ונשמור תורתו, כשם שאין הרופא חש אחריות כלפי החולה לדאוג שיקיים את דבריו?

לכן מסביר הנצי"ב, שיש לדייק ולהוסיף שהמשל איננו עוסק בחולה זר אלא ברופא המזהיר את בנו. בני ישראל הם בניו של הקב"ה והם אלה שמקיימים את עולמו במעשיהם, ולכן מלבד הבריות לה יזכו אם ישמרו על הכללים שניתנו להם בתורה מבטיח ה' לישראל שפע ברכה.

מבט לתלמיד

ריבוי האזהרות על שמירת המצוות וקיומן מעיד כאלף עדים על היותנו עם סגולה ועל שייכותנו לברית הנצח עם ה' יתברך. רק מכוח היותנו בנים אהובים, מזהיר ה' ומבקש מאתנו לשמור על דרך הישר ולקיים את תורתו למען ייטב לנו ולבנינו עד עולם. דברי משה מהווים דברי עידוד ונחמה המעידים על גודל מעלתנו.

נאמר בפסוקים יא-יג: "וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר. אֱלֹהֵי יַעֲקֹב לְבָרַךְ אֶת הָעָם עַל הָרִזִּים בְּעִבְרָתְכֶם אֶת הַיָּרְדֵּן שְׁמַעוֹן וְלֹוִי וַיְהוּדָה וַיִּשְׁשֹׁבֶר וַיֹּסֶף וּבְנֵימֶן. וְאַלֶּה יַעֲמְדוּ עַל הַקָּלְלָה בְּהָר עֵיבֵל רְאוּבֵן גָּד וְאִשֵּׁר וְזַבּוּלֹן דָּן וְנַפְתָּלִי"

המשנה במסכת סוטה (פ"ז, מ"ה) מתארת כיצד התקיים מעמד זה:

"שישה שבטים עלו לראש הר גריזים ושישה שבטים עלו לראש הר עיבל, והכהנים והלויים והארון עומדים למטה באמצע. הכהנים מקיפין את הארון, והלויים את הכהנים, וכל ישראל מכאן ומכאן, שנאמר (יהושע ה, לג): 'וכל ישראל וזקניו ושמרים ושפמיו עמדים מזה ומזה לארון [נגד הכהנים הלויים נושאי ארון ברית ה' כגר כאזרח, חציו אל מול הר גריזים והחציו אל מול הר עיבל]".

הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה: 'ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה', ואלו ואלו עונין אמן. הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה: 'ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה', ואלו ואלו עונין אמן. עד שגומרין ברכות וקללות".

אמנם בפרקנו מפורש רק נוסח הקללות, אך מן הכתוב "יעמדו לברך את העם" למדו חז"ל, שבאותו מעמד ניתנו גם הברכות המקבילות לנוסח הקללות.

"אלה יעמדו לברך את העם... ואלה יעמדו על הקללה"

התורה נזהרת בכבודם של ישראל ולא מזכירה בפירוש שהקללה מתייחסת אליהם. וכך כתב רש"י (במדבר כג, ח):

"במברכים נאמר 'אלה יעמדו לברך את העם'. במקללים לא נאמר 'ואלה יעמדו לקלל את העם', אלא 'על הקללה', לא רצה להזכיר עליהם שם קללה".

הרש"ר הירש (דברים יא, כט) כותב, שהר גריזים והר עיבל סמוכים זה לזה, ואף על פי כן הראשון ירוק ופורח והשני שומם. דבר זה ממחיש לאדם את דרך הברכה ודרך הקללה הניצבות שתיהן לפניו ובהישג ידו, ובחירתו בלבד היא זו שתכריע כיצד יראו חייו.

נאמר בפסוק טו: "ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת ה' מעשה ידי חרש ושם בסתר, וענו כל העם ואמרו אמן"

התורה בחרה להזכיר ברשימת הארורים דברים מסוימים מאוד, והמשותף לכולם הוא שהם עבירות הנעשות בסתר. במעמד זה, לא באה התורה להזהיר על עבירות שבגלוי שהענישה עליהן מוטלת על בית הדין, אלא על עבירות שבסתר שאיש לא יודע עליהן. וכך כתב הרשב"ם:

"כל הארורים שנים עשר... וכולם עבירות שרגילים להיות בסתר הם, כמו שאפרש בכולם, חוץ משניים שרגילים להיות פעמים בגלוי ופעמים בסתר, והן עבודה זרה ומכה רעהו, ולכך פירש בשניהם 'בסתר'. שעל עבירות שבגלוי לא באו לקלל, כי בית דין יענישוהו על הגלויות, כמו שכתוב בסוף כל הקללות 'הנסתרות לה' אלוהינו', הוא ייקח נקמה מן הנסתרות שהרי נתקללו בשם הקב"ה, אבל 'הנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת', מלקות סקילה שריפה הרג וחנק".

הדגשת העבירות שנעשות בסתר במעמד הברכה והקללה שהתקיים לאחר כניסת בני ישראל לארצם, קשורה להתעלותם הרוחנית של ישראל ולקומה החדשה שנחשפה בכניסתם לארץ.

הגמרא בסנהדרין (מג"ב) אומרת: "שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן". רק לאחר שנכנסו לארץ, במלחמת יריחו, נעשו ישראל ערבים זה לזה אפילו על עבירות שבסתר ונתחייבו איש על חטא חברו. בהמשך דבריה מסבירה הגמרא, שמסיבה זו אמר הקב"ה ליהושע לאחר שעכן מעל בחרם "חטא ישראל" (ויהושע ז, יא) ולא 'חטא עכן'. וכך מבאר זאת המהר"ל (נתיבות עולם - נתיב הצדקה פרק ו):

"כאשר נכנסו ישראל לארץ היו ישראל עם אחד לגמרי... שלא נעשו ישראל ערבים זה בעד זה, כי נקרא ערב שהוא מעורב עם השני, ולא נעשו ישראל מחוברים להיות עם אחד לגמרי, עד שבאו לארץ והיו ביחד בארץ והיה להם מקום אחד הוא ארץ ישראל, ועל ידי ארץ ישראל הם עם אחד לגמרי".

בארץ ישראל, שהיא ביתו הטבעי של עם ישראל, ובה מתגלה סגולתו במלואה, מתגלה האחדות של ישראל ומתברר יחס הערבות שביניהם. לכן, מיד בכניסתם לארץ מצוים בני ישראל לקיים את מעמד הברכות והקללות העוסק בעבירות שבסתר, ומורה על האחריות הציבורית והערבות הלאומית המתחדשת בעם ישראל בהיותו בארץ ישראל. התורה פתחה את סדרת הקללות בענייני עבודה זרה - "ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה" - כי ארור זה מתייחס ליסוד היסודות - אמונת ישראל בקב"ה, ובלשון האבן עזרא: "והחל מהעיקר, שהוא בינו לבין בוראו".

"וַעֲנוּ כָּל הָעָם וְאָמְרוּ אָמֵן"

את הברכות והקללות אמרו רק הלויים, אולם כל ישראל ענו עליהן 'אמן' כאות להסכמה והתחייבות, ונחשב הדבר כאילו אמרו את הברכות והקללות בעצמם, כדברי הגמרא בשבועות (כט ע"ב): "כל העונה אמן אחר השבועה כמוציא שבועה מפיו".

נאמר בפסוק טז: "אָרֹר מְקַלָּה אָבִיו וְאִמּוֹ..."

הארור השני הוא על יחס האדם להוריו, שיהיה מכבד ולא מזלזל ('מקלה', מלשון קלון) חלילה. כתב בעל הטורים: "התחיל בעבודה זרה שהיא שקולה כנגד כל התורה, וסמך לעבודה זרה 'מקלה אביו ואמו', דג' שותפין יש באדם". כוונתו לגמרא במסכת קידושין (ל ע"ב), המלמדת אותנו כמה גדולה וחשובה מצוות כיבוד הורים ומוראם, ואף משווה בין מצוות כיבוד הורים ומוראם לכבוד הקב"ה ומוראו:

"תנו רבנן: נאמר 'כבד את אביך ואת אמך' (שמות כ, יב), ונאמר 'כבד את ה' מהונך' (משלי ג, ט) - השווה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום. נאמר 'איש אמו ואביו תיראו' (ויקרא יב, ג), ונאמר 'את ה' אלקיך תירא ואותו תעבוד' (דברים י, יג) - השווה הכתוב מוראת אב ואם למוראת המקום... וכן בדיון, ששלושתן שותפין בו.

תנו רבנן: שלושה שותפין הן באדם: הקב"ה ואביו ואמו. בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו, אומר הקב"ה: מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני".

ההורים שותפים להקב"ה ביצירת האדם, ולכן בן המכבד את הוריו מכבד בכך את הקב"ה.

מבט למורה

על מצוות כיבוד הורים, כתב הרמב"ן (שמות כ, יב) שהיא המצוה הראשונה בעשרת הדברות העוסקת בנבראים, משום ש"האב הוא לתולדותיו כענין בורא משתתף ביצירה, כי השם אבינו הראשון, והמוליד אבינו האחרון, ולכך אמר במשנה תורה (דברים ה טו) 'כאשר צויתך' כבודי בן אנכי מצוך בכבוד המשתתף עמי ביצירתך" - כיבוד הורים הוא המשך כבוד המקום.

ומסיים הרמב"ן שם: "...וכאשר המצוה הזאת היא בתחתונים, בן נתן שכרה באריכות ימים בארץ אשר יתן לנו".

נאמר בפסוק יז: "אָרוּר מְסִיג גְּבוּל רְעֵהוּ..."

הארור השלישי הוא בדיני ממונות, בדברים שבין האדם לשכנו. אדם מצווה לא להזיז בהיחבא את גדרו או את סימן הגבול המפריד בין חלקו ובין חלק חברו, לטובתו.

המלבי"ם העמידנו על חומרת האיסור, וכך כתב:

"והוא מהעבירות החמורות, כמו שכתוב בדור המבול שלא נחתם גור דינם אלא על הגזל, והוא מצוי כמו שכתוב 'ורובם בגזל'. וכולל בזה כל עיקרי התורה שהוא הפך 'ואהבת לרעך כמוך', וכמו מי שמקיים 'ואהבת לרעך כמוך' מקיים כל התורה, בן בחפץ, המשיג גבול רעהו מבטל כל התורה".

לדבריו, בקללה זו כלולות כל המצוות שבין אדם לחברו. אפשר

שהתורה מציינת דווקא עבירה זו כדי לקשור את הדברים לירושת הארץ.

נאמר בפסוק יח: "אָרוֹר מִשְׁגָּה עוֹר בְּדֶרֶךְ..."

מסביר רש"י: "הסומא בדבר, ומשיאו עצה רעה". וכפי שכתב בפרשת קדושים (ויקרא יט, יד): "ולפני עור לא תתן מכשול – לפני הסומא בדבר לא תיתן עצה שאינה הוגנת לו. אל תאמר: 'מכור שדך וקח לך חמור', ואתה עוקף עליו ונוטלה הימנו". עניין זה נחשב בסתר, כי מקבל העצה אינו יודע שעצה זו אינה טובה עבורו.

נאמר בפסוק יט: "אָרוֹר מִטָּה מְשַׁפֵּט גֵּר יְתוֹם וְאַלְמָנָה..."

ארור זה מכוון לדיין המעקם את הדין לרעת החלשים שאין מי שיגן עליהם – הגר, היתום, או האלמנה ומכריע לטובת הצד שכנגדם.

נאמר בפסוקים כ-כג: "אָרוֹר שֹׁכֵב עִם אִשְׁתּוֹ אָבִיו כִּי גֵלָה כְּנָף אָבִיו... אָרוֹר שֹׁכֵב עִם כָּל בְּהֵמָה... אָרוֹר שֹׁכֵב עִם אָחִיתוֹ בֵּת אָבִיו אוֹ בֵּת אִמּוֹ... אָרוֹר שֹׁכֵב עִם הַתְּנָתוֹ..."

ארורים אלה עוסקים בענייני עריות, ומדברים על אדם העושה מעשה תועבה בסתר בלי שהקהל יידע. משכב בהמה מוזכר כאן בין "ארור שוכב עם אשת אביו" ל"ארור שוכב עם אחותו", לומר שכל כך מתועבים מעשים אלו עם אשת אביו ועם אחותו, כשוכב עם בהמה שהוא מעשה מרוחק ומתועב מאוד, כדברי **אור החיים הקדוש** (פסוק טז):

"ומעם שכתב 'ארור שוכב עם בהמה' בין 'אשת אביו' ל'אחותו', לומר כי כל כך מרוחק הדבר של אשת אב ואחות, כשוכב עם בהמה שהוא דבר זר ומתועב למבע אנושי".

נאמר בפסוק כד: "אָרוֹר מִכָּה רָעָהוּ בְּסִתְרָה..."

רש"י מבאר שההכאה בסתר שעליה מדובר בפסוק, היא סיפור לשון הרע, שדרכה להיות בסתר כאשר האדם שעליו סופר הלשון הרע אינו יודע מזה. מספר לשון הרע הוא כמכה את חברו, שכן בדבריו הוא מבזה

את חברו ומשפילו, ופוגע בשמו הטוב, והכאה על ידי לשון הרע עלולה לגרום לתוצאות חמורות בהרבה מאשר הכאה פיזית. יתירה מזאת, כאשר הפרסום נעשה באנונימיות הרי זה כמכתו בסתר כי אינו יכול להתגונן מפני מי שמשמיץ אותו.

וכך כתב החפץ חיים בספרו **שמירת הלשון** (חלק ב, פרק כג פרשת כי

תבוא):

"והנה לבד כל אלו הפרשיות שזכרנו למעלה, המדברות בענין איסור לשון הרע, בדרך הקדוש ברוך הוא ברכה מיוחדת למי שנוהר מחמא זה, ולחיפך לבעל לשון הרע, נאמר עליו 'ארור', והוא בפרשת תבוא, 'אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים' וגו'. שכל י"א האדורים פתחו מתחילה ב'ברוך' למי שנוהר בזה, ועל כן אמרו מתחילה בברכה בקול רם אל כל איש ישראל למי שנוהר מחמא זה, וכל ישראל ענו על זה אמן. ואחר כך אמרו 'ארור מכה רעהו בסתר', שהוא קאי על לשון הרע כמו דאיתא בספרי, וכל ישראל ענו על זה אמן. וכמה יש ליוהר מחמא זה שהוא מקולל עבור זה מכל ישראל. ואשרי מי שנוהר מחמא זה שהוא מבורך מכל ישראל ביחד".

מבט לתלמיד

עד כמה חמור איסור לשון הרע, שכמוהו כהכאה פיזית, וכאמור פעמים אף חמור ממנה, והתורה ייחדה לו קללת ארור. מנגד, הנשמר מלשון הרע, לא רק ניצל מקללה אלא זוכה לברכת ה'.

עם זאת, אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ולכן פירש **המלבי"ם** שמדובר בשופך דמים בסתר, **והמשך חכמה** פירש שמדובר באדם שהכה באופן פיזי בסתר. כאשר שני מעשים אלו נעשים בגלוי, העונש עליהם בא על ידי בית הדין, ולפיכך נתייחדה קללה על מי שעושה מעשים אלה בסתר.

אמנם לא ניתן להעניש בכגון זה על ידי בית הדין, כי איש אינו יודע מזה אלא רק הקב"ה, אך נקי מעונש לא יצא, כי ה' יתברך יעניש אותו על חטאו.

נאמר בפסוק כה: "אָרוּר לִקְחַ שְׁחָד לְהַכּוֹת נֶפֶשׁ דָּם נָקִי..."

כוונת הפסוק לדיין הלוקח שוחד בסתר כדי להטות את הדין לחובת הנידון, או לעד שקר הלוקח שוחד במסתרים כדי להעיד עדות שקר על אדם ולגרום בכך למותו. וכך כתב האבן עזרא: "לוקח שוחד – לפי דעת רבים, שהוא הדיין. ולפי דעתי, שהוא עד שקר".

ארור זה הוא הארור השני המחייב לעשות משפט צדק. הדגש הרב ששמה על כך התורה מזכיר לנו את הפסוקים בתחילת פרשת שופטים (טז, יט-כ): "לֹא תִטֶּה מִשְׁפָּט לֹא תִבְדִּיר פָּנִים וְלֹא תִקַּח שְׁחָד כִּי הַשְׁחָד יַעֲוֶה עֵינֵי חֲכָמִים וְיִסְלֹף דְּבָרֵי צְדִיקִים. צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף לְמַעַן תִּחְיֶה וְיִרְשָׁתָּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ". המשפט הצודק הוא תנאי לירושת הארץ (עיין רש"י שם).

נאמר בפסוק כז: "אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יָקִים אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם..."

כתב רש"י: "כאן כלל את כל התורה כולה, וקבלוה עליהם באלה ובשבועה".

רבנו בחיי מבאר ששבועה זו אינה לגבי קיום התורה והמצוות בפועל, שמי שיעבור על אחת המצוות תחול עליו הקללה, אלא לגבי היחס לתורה ומצוות, שתהא התורה כולה בעיניו אמת, ושיאמין שהעושה את המצוות יהיה לו שכר וטובה, והעובר עליהן יענש, וכך כתב:

"וביאור הכתוב, אשר לא יקיים המצוות בליבו, כלומר שיודה בהן ויאמין בכולן שהן אמת, אחת מהנה לא נעדרה, שאין בה תועלת חנוף והנפש, ושאין בכולן מצוה אחת לבטלה, והו' אשר לא יקים... לעשות אותם, שיקיים בליבו אמונה חזקה שראוי לעשותם, כי 'כולם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת' (משלי ח, ט)."

לסיכום: משה מצווה את בני ישראל שביום כניסתם לארץ יקבלו עליהם מחדש את התורה ויחדשו את הברית עם הקב"ה על ידי מעמד מרום ורב רושם, כראוי למדרגה החדשה לה זוכה עם ישראל עם כניסתו לארץ ישראל, ואלו הן הפעולות שעליהן נצטוו: בניית מזבח, הקרבת שלמים עליו ואכילתם בשמחה, כתיבת התורה על האבנים ומעמד הברכות והקללות בהר גריזים והר עיבל. פעולות אלו ישאירו בלבבות רושם רב, ויבטאו את הקשר העמוק בין ישראל לתורה, ואת מגמת חייהם המתחדשת כעת בזמן כניסתם לארץ ישראל. הופעת התורה בארץ ישראל היא בדרגה עליונה יותר מזו שהיתה לפני כניסתם אליה, ולכן בשעת כניסתם הם מצווים לקיים מעמד שהוא מעין קבלת תורה מחודשת.

רעיונות מרכזיים בפרק כז

- **חידוש הברית** – לאחר כניסת ישראל לארצם, התורה מופיעה בצורה חדשה ועליונה יותר מאשר בהיותם במדבר. לפיכך עם כניסתם לארץ, עליהם לקיים מעמד של חידוש הברית, מעין קבלת תורה מחודשת.
- **תורה וארץ ישראל** – הציווי על כתיבת התורה על אבנים הקבועות באדמה, רומזת לחיבור המהותי שבין התורה לארץ ישראל. רק בארץ ישראל יכולה התורה להופיע בשלמות.
- **התורה מאירה את החיים הארציים** – התורה אינה מנותקת מהחיים הארציים אלא מחוברת אליהם ומאירה אותם, וכך מדריכה את האדם והאומה בכל אורחות חייהם, גם בתחומי החולין. בארץ ישראל גם ענייני החומר מאירים באורה של התורה.
- **המזבח בהר עיבל** – המזבח נבנה דווקא בהר עיבל שעליו נאמרו הקללות ולא על הר גריזים שעליו נאמרו הברכות, ללמדנו שהשכינה שורה גם בתוך מצבים של קללה, פורענות והסתר פנים. העונשים שה' שולח באים דווקא מתוך אהבתו לעם ישראל וחפצו בקרבתם ובהטבת דרכיהם.
- **אכילת השלמים בשמחה** – עם ישראל הצטווה לזבוח שלמים במעמד הברית ולאכלם לפני ה' בשמחה. אנו שמחים בקבלת התורה, כי היא הטוב האמיתי והקשר שלנו עם הקב"ה.
- **לתקן עולם** – ייעודו של עם ישראל איננו מצומצם לחייו הפרטיים והלאומיים, אלא מתרחב לתיקון העולם כולו, להיות אור לגויים. לפיכך נצטוו ישראל לכתוב את התורה בשבעים לשון.
- **מטרת הקללות** – הקללות אינן באות מתוך שנאה, כעס וריחוק,

אלא מתוך אהבה גדולה של ה' לעמו ורצון שיהיו קרובים אליו. לפיכך ה' מזהירם שיישמרו היטב מלסטות מהדרך הנכונה. הקללות באות לצד הברכות להורות כי כך טבע הבריאה, שמי שהולך בדרך הטובה זוכה לברכה ומי שהולך בדרך רעה באה עליו קללה, כשם שמי שמקפיד על התנהלות גופנית נכונה בדרך כלל בריא יותר, ואילו המזלזל בבריאותו, בריאותו נפגעת.

- **אחדות ישראל** – בארץ ישראל מתגלה האחדות של ישראל. ארץ ישראל היא ביתו הטבעי של עם ישראל, ובה מתגלה סגולתם ביותר, ומתברר יחס הערבות שביניהם. לכן כשאדם מישראל חוטא, הוא מטיל פגם בכל העם כולו.
- **כיבוד הורים ככיבוד ה'** – מיד לאחר הארור הראשון שעל עניין עבודה זרה מופיע "ארור מקלה אבי ואמו". דבר זה מבליט את יסודיותה של מצוות כיבוד הורים – כיבוד ההורים שהביאו את האדם לעולם בא בהמשך לכיבוד הבורא שהביא את האדם לעולם.
- **ארור מכה רעהו בסתר** – המדבר לשון הרע על חברו, נחשב כאילו מכה אותו ממש ואף חמור מכך, באשר הוא מבזהו ולעיתים מתוך כך נגרם לו נזק גדול יותר מנזק של הכאה.

פרק כח

בפרקנו שני נושאים עיקריים:

1. הברכות לישראל בשמרים את התורה
2. הקללות, אם יסורו מדרך התורה

פתיחה

בפרקנו מתוארת בצורה מפורטת מערכת השכר והעונש של ישראל. כפי שבארנו לעיל, אין מדובר בשכר ועונש חיצוניים, אלא בהכרת החוקים הרוחניים שקבע ה' בבריאה: כשעם ישראל נוהג בהתאם לטבעו העצמי - דבק בטוב, הולך בדרכי ה' ושומר את מצוותיו - הוא מרומם את העולם כולו, והעולם נעשה כלי להופעת הברכה - הגשמים יורדים בעתם, הארץ נותנת את יבולה, והחיים מלאים בשמחה, בריאות ואור. אך כשעם ישראל מתכחש לטבעו העצמי ח"ו וסר מדרך ה' - העולם כולו נסוג לאחור - הגשמים נעצרים, היבול אינו צומח, ואסונות שונים - מחמת הטבע או מחמת אדם - עלולים להתרחש.

הרמב"ן (שמות ו, ב) מסביר שהברכות או הקללות הבאות על עם ישראל בעקבות התנהגותם הטובה או הרעה, הן בגדר נס נסתר:

"כל הייעודים שבתורה בברכות ובקללות - לא תבוא על אדם טוב בשכר מצוה או רעה בעונש עבירה, [-אלא] רק במעשה הנם. ואם יונח האדם לטבעו או למזלו לא יוסיפו בו מעשיו דבר ולא יגרעו ממנו. אבל שכר כל התורה וענשה בעולם הזה הכל נסים והם נסתרים, יחשב בהם לרואים שהוא מנהגו של עולם, והם באדם עונש ושכר באמת."

הרמב"ן מעמיק את הבנתנו, ומלמדנו שגם בפעילות מערכת הטבע

הנראית לנו שגרתית וסתמית, יש מימד ניסי, שהרי אין סיבה טבעית הקושרת בין שמירת מצוות לבין הגשמים ושאר מערכות הטבע, מכל מקום ישנה תלות פנימית, נסתרת, בין הדברים. בקיום הברכות אין מופתים המשנים את הטבע כדרך הניסים שנעשו על ידי משה במצרים וכדו', ולכן הם אינם ניסים גלויים. מכל מקום אלו ניסים נסתרים, כי כאמור אין מן הטבע שתבוא הברכה על עובד ה' ולהיפך שתשיג הרעה את העוזבו.

מבט למורה

לכאורה הנהגת הניסים הגלויים, החושפים את היכולת האלקית, היא עליונה יותר מהנהגת הניסים הנסתרים. אולם אין זה כך. **המשך חכמה** (ויקרא כו, ד) מבאר, שהנהגת הניסים הגלויים היא השגחה אלקית הסותרת את חוקי הטבע, ואילו הנהגת הניסים הנסתרים היא השגחה אלקית בתוך חוקי הטבע. והשנייה עליונה יותר, שכן ההשגחה הניסית הסותרת את הטבע היא חד-פעמית, ואילו ההשגחה שבתוך חוקי הטבע מגלה את רצון ה' התמידי, החפץ בחוקי הטבע. השגחה אלקית זו היא היסוד לברכות העליונות המוזכרות כאן. וזו לשונו:

"הנהגה הנסיית היא אינה תכליתית [אינה מטרה לנהוג בה בקביעות], שהשם ברא העולם שתתנהג באופן הטבעי, אשר היא בת אלקים וכל תביל [- הטבע הוא מידת אלקים ויכול להיות כלי לביצוע התוכנית האלקית], שמדתה יכול להיות באופן ברכה נפרצה ואושר מרובה עד בלי די... וכאשר ילך האדם בדרכי השם במישור, גם באופן טבעי יוכל להתברך. ובוה נתברכו ישראל 'אם בחוקותי תלכו' אז גם חוקות שמים וארץ ילכו במישור, כי כל דרכי הטבע לפי מה שסדרה אותם החכמה האלקית, מכוונות ומוגבלות לדרכי התורה והמצוות. ולמען שלא יטעה האדם וישכח בורא ומסדר ומשגיח מהטבע, ויחשוב לרוב הרגלו כי הטבע היא

בעצמה, להפרידה מיוצרה - לכן יש נסים, אבל אינם תכליתיים, והנסים הוא רק להעיר לבות בני אדם על מפעלות הבורא ב"ה בטבע, כי היא ידו והשגחתו המהורה".

ההנהגה הטבעית היא ההנהגה הנוהגת בארץ ישראל, ויש לה מעלה יתירה על פני ההנהגה הניסית שנהגה בתקופת המדבר. בתקופת המדבר נזקקו ישראל לריבוי של ניסים כדי לחזק את אמונתם, אבל בארץ ישראל ישנה השראת שכינה, וממילא אין צורך בריבוי של ניסים ונוהגת בה הנהגה טבעית.

הברכות לישראל בשמרים את התורה (פסוקים א-יד)

בפרשת הברכות נפרשת לפנינו תמונה אידיאלית של ברכה רוחנית וגשמית אשר עם ישראל זוכה לה כאשר הוא דבק בה' והולך בחוקותיו. לפני שהתורה מודיעה מה תהיינה התוצאות הקשות שתבואנה בעקבות עזיבת התורה והמצוות, היא מפרטת את הברכות שתבואנה על עם ישראל בעקבות שמירתן. ברכות אלו מקיפות וכוללות את כל שטחי החיים הגשמיים, ומודיעות ששמירת התורה והמצוות מביאה ברכה מרובה והצלחה בכל.

במסכת **יומא** (עו ע"א) אומרים חז"ל: "מרובה מידת הטובה על מידת הפורענות". אמנם הברכות קצרות באופן יחסי לקללות שבהמשך, אך הן מנוסחות בצורה כללית, וכוללות בתוכן ברכות פרטיות רבות, ואילו הקללות מתוארות בפירוט, וכדברי **האבן עזרא** (ויקרא כו, יג):

"וריקן מוח אמרו, כי הקללות רבות מהברכות, ולא אמרו אמת, רק נאמרו הברכות כלל, ונאמרו בקללות פרטים לרא ולחפחיד השומעים".

הברכות ניתנו באמירות כלליות ולפיכך נראה כאילו הן מעטות,

ולעומתן הקללות נאמרו באופן מפורט, כי מטרת התוכחה היא להפיל מורא על העם כדי שלא יסור ממצוות ה'.

נאמר בפסוק א: "וְהָיָה אִם שָׁמַעַתְּ בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּךָ הַיּוֹם, וְנָתַתִּיךָ ה' אֱלֹהֶיךָ עָלֶיךָ עַל כָּל גּוֹי הָאֶרֶץ"

כשישראל יזכו לשלמות הברכה, מעמדם יהיה גבוה גם בעיני הגויים, וכולם יכירו וידעו בעליונותם ובערכם הרם, וכך כתב **האבן עזרא**: "זאת הברכה כלל, שלא תהיה אומה בעולם כמוכם".

הברכה הראשונה מהווה בסיס ויסוד לכל הברכות כולן, שכן בהיות ישראל עליונים על כל גויי הארץ מתגלה סגולתם, ומתוך כך הבריאה כולה מקבלת ערך ומשמעות.

נאמר בפסוק ב: "וַיָּבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַבְּרָכּוֹת הָאֵלֶּה וְהַשִּׁיגְךָ בִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ"

מהמילה 'והשיגוך' למדו המפרשים שהברכות יגיעו מבלי שיצטרכו ישראל להשתדל ולטרוח אחריהן, וכדברי **החזקוני**: "והשיגוך - שלא תמרח לחזור אחריהם". וכן כתב **הספורנו**: "כשתהיה תורתך קבוע ומלאכתך עראי, ישיגוך הברכות בלתי השתדלות".

הקב"ה חפץ להיטיב עם ישראל ולהשפיע עליהם שפע ברכה, וכשהם מאפשרים זאת בכך שהם הולכים בדרך התורה - מיד הברכות משוגרות אליהם ומשיגות אותם מבלי שיצטרכו לטרוח להשיגן.

נאמר בפסוק ג: "בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה"

ברוך אתה בעסקיך שבעיר, וברוך אתה בעיסוקיך שבשדה אשר מחוץ לעיר, כגון בעבודת האדמה כזריעה ונטיעה או מרעה הצאן, כדברי **האבן עזרא**: "בעיר - ברכה שהיא תוספות כל מיני סחורה. בשדה - בזריעה ובנטיעה". וכך כתב **האברבנאל**:

"אם שתהיה מהאנשים שעסקיהם בעיר כמו הסוחרים ובעלי אומניות, תהיה ברוך ומושפע בכל אשר אתה עושה בעיר. ואם

תכין בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך, אם בעבודת האדמה, ואם במרעה הצאן, גם ברוך תהיה ומושפע בשדה בכל תבואתך ובכל מרעך".

נאמר בפסוק ד: "בְּרוּךְ פְּרִי בִטְנֶךָ וּפְרִי אֲדָמָתְךָ וּפְרִי בְהֶמְתְּךָ שֶׁגֵּר אֶלְפֶיךָ וְעֶשְׂתִּירֹת צֹאנְךָ"

"בְּרוּךְ פְּרִי בִטְנֶךָ" - תהיה מבורך בפרי בטן: תרבה בבנים ובבנות, ויהיו בניך ובנותיך בריאים, גיבורים, חזקים ויפים. כדברי דוד המלך: "אֲשֶׁר בָּנִינוּ כְּנֻטָּעִים מִגִּדְלִים בְּנִעֻרֵיהֶם בְּנוֹתֵינוּ כְּזֹית מִחֻטְבוֹת תִּבְנִית הֵיכָל" (תהלים קמד, יב).

"וּפְרִי אֲדָמָתְךָ" - האדמה תיתן יבולה בעין יפה, ועץ השדה ייתן פריו. "וּפְרִי בְהֶמְתְּךָ" - ירבו עדרי צאנך ובקרך. "שֶׁגֵּר אֶלְפֶיךָ" - ולדי שווריד יהיו מבורכים ('שגר' הוא ולד המשוגר ממעי אמו, ו'אלפים' הם שוורים). הפרות תמלטנה וולדות בריאים וחזקים.

"וְעֶשְׂתִּירֹת צֹאנְךָ" - הצאן הנולד יהיה מבורך, מרובה וחזק, יעשירך ויעניק לך חוסן כלכלי.

הנצי"ב מבאר, שבשתי הברכות האחרונות אין הכוונה לריבוי כמותי של בקר וצאן, משום שהוא כלול כבר במילים "פרי אדמתך", אלא לריבוי איכותי: חוזקם של בני הבקר לעבודה ולריבוי הצמר והחלב המופקים מן הצאן.

והוסיף **האברבנאל** שבברכות שבפסוק נכללות גם בריאות ואריכות ימים, "כי הנה בהיות המזונות מתברכות לא יחלה האדם הנוון בהם".

נאמר בפסוק ה: "בְּרוּךְ טֶנְאֶךָ וּמִשְׁאֲרֶתְךָ"

"טֶנְאֶךָ" - סלך שאתה נותן בו פירות (אבן עזרא), יהיה מלא ומבורך בכמות גדולה ובסוגים שונים של פירות.

"מִשְׁאֲרֶתְךָ" - 'משארת' היא הכלי שלשים בו את העיסה (רשב"ם),

וברכת ה' היא שהעיסה תהיה מבורכת ומרובה, והלחם יהיה בשפע, איכותי ומשביע.

נאמר בפסוק ו: "בְּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ וּבְרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתְךָ"

ברוך אתה בשובך ממלאכתך אל ביתך. המעבר ממקום מלאכתך חזרה לביתך, לא יגרום לך שום נזק וצער, אלא תוספת ברכה. וכן תהיה מבורך כשתצא למלאכתך או לדרך או ללימודך, שלא יארע לך כל נזק אלא תלווה אותך השגחת ה', תשמור עליך מכל רע ותשלח ברכה במעשי ידיך. וכך כתב המלבי"ם:

"ברוך אתה בבואך - הוא לאיש עובד אדמתו אשר בבוקר ילך לשדהו ולכרמו ולבקר צאנו וישוב לעת ערב. ולפעמים גם הנשים יהיו בשדה, והטף וכל אשר להם היה בבית כל היום גלמוד. הכמיתם שכשישוב לביתו ימצא הכל שלום שלא יקרה דבר רע. ויוכלל גם על עת שהלכו ליראות פני ה' בשילה או בירושלים, שהכמית ה' שלא יחמוד איש את ארצך.

וגם יוכלל על ימי חזקיה שהיו עוזבים בתיהם וחולכים לשיבות ללמוד, כשישובו ויבואו לביתם יהיו ברוכים. ולפי שהברכה הזאת היא נחוצה וחביבה, לפיכך הקדימה לברכת היציאה.

וברוך אתה בצאתך - שכשיצא מן הבית לשדה יהיה ברוך, שלא יהיה אחד מבני ביתו חולה או שאר מקרה רע. שלא יהיה לך צער עת שבתך חוץ לבית".

האברבנאל מוסיף שגם בברכה זו רמז הכתוב לברכה על בריאות ואריכות ימים, "כי חילוף המנהגים מן העיר לשדה ומן השדה לעיר מסבב החלאים".

ורש"י פירש על פי דרשת חז"ל: "שתהא יציאתך מן העולם בלא חטא, כביאתך לעולם". כלומר, מלבד שתהא מבורך בביאתך אל הבית

וביציאתך ממנו, אם תשמע בקול ה' ותשמור מצוותיו, יסייעו בידך מן השמים להישמר מן החטא כל ימי חיידך.

נאמר בפסוק ז': "יתן ה' את איביך הקמים עליך נגפים לפניך, בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו לפניך"

כתב הכלי יקר:

"הסברה נותנת שמיד כאשר יראו האויבים שכל יושבי הארץ החיא מוצלחים וברוכים הם בבואם ובצאתם, אז יתקנאו האומות בישראל ויצאו מביתם ללחום עם ישראל לגרשם מן הארץ המוכה החיא ועל זה נאמר 'בדרך אחד יצאו אליך' וגו'".

אף שה' יתן את עם ישראל "עליון על כל גווי הארץ" כנאמר בפסוק א, השפע הגדול שהוא יזכה לו יגרום לאומות להתקנא בו ולנסות להילחם בו.

הפסוק מבטיח כי ה' יסייע לעם ישראל להביס את האויבים, ואף על פי שיגיעו כולם יחד ביד רמה כשהם בטוחים בעצמם, הם ינוסו מפני ישראל לכל עבר בחיפזון ובבהלה, כפי שכתב רש"י: "כן דרך הנבהלים לברוח, מתפזרים לכל צד".

נאמר בפסוק ח': "יצו ה' אתך את הברכה באסמך ובכל משלח ידך וברכך בארץ אשר ה' אלקיך נתן לך"

כתב האברבנאל:

"פירש הברכה אשר תהיה לאנשים בעיר, ועל זה אמר: 'יצו ה' אתך את הברכה באסמך', רצה לומר אם תהיה מהסותרים שסחורותיהם באסמיהם, יצו ה' אתך את הברכה, וכלל גם כן בזה שיתברך בכסף וזהב וסגולת מלכים אשר לאנשים בעיר. ואם תהיה בעל אומנות יברכך בכל מעשה ידיך] - וזו כוונת הכתוב "ובכל משלח ידך"]. ואמר 'בארץ אשר נתן ה' לך', כלומר שלא תצטרך ללכת מארץ אל ארץ אחרת לבקש הסחורה והאומנות כי 'בארץ

אשר ה' אלקיך נותן לך' יבואו אליך, ושם יתן לך את הברכה והשפעה הטובות בהיותך שאנן ושקט בביתך ובארצך".

כל אדם יתברך במשלח ידו לפי תחום עיסוקו, ואף לא יצטרך לכתת רגליו אל מעבר לים כדי להביא פרנסה לביתו.

הברכה באה בשלמות כשעם ישראל יושב בארצו, כי ארץ ישראל בקדושתה קרובה יותר אל מקור הברכה, וכדברי הרלב"ג:

"רצונו לומר שאלו הברכות ימשכו לך באופן יותר שלם בארץ הנבחרת מצד היותה מוכנת אל שידבק בה השפע האלקי, ומצד היותה מוכנת לברכה בעצמה כמו שקדם מענינה".

נאמר בפסוק ט: "יְקִימֶךָ ה' לֹא לְעַם קְדוֹשׁ כְּאִשֶּׁר נִשְׁפָּע לָךְ..."

לאחר הפסוקים הקודמים שעסקו בברכות גשמיות, פסוק זה עוסק בברכה רוחנית.

משמעות היות עם ישראל "עם קדוש" מתבארת בדברי הרמב"ן שהובאו לעיל (כו, יט): "לדבקה בו בסוף" - דבקות בה'. והאור החיים כתב: "ודקדק לומר תיבת 'לו' להעיר שיהיו ישראל במקום המלאכים שברר ה' לו לעמוד לפניו שנקראים קדושים... יקים ה' אותנו במקומם לעם קדוש ויהיו המלאכים שיריים להם" - ישראל יהיו מיוחדים לה' ומעלתם תהיה גבוהה ממעלת המלאכים משרתי ה'.

על משמעות הדברים עומד הרש"ר הירש על הפסוק "וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְּלֶכֶת כְּהִנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ" (שמות יט, ו):

"גוי אחד ויחיד הוא יהיה בין הגויים אשר אינו חי למען תהילת עצמו, גדולת עצמו ותפארת עצמו, אלא למען כינון מלכות שמים ותפארתה עלי אדמות. גוי זה לא יבקש גדולה בעוצמתו, אלא בממשלתו המוחלטת של חוק המוסר האלוקי - והלא זה משמעה של קדושה".

עם ישראל נבדל ומרומם מכל העמים, הוא אינו חי את חייו

הלאומיים למען עצמו בלבד, ככל העמים, אלא חפץ לרומם את העולם ולתקנו, על ידי הפצת אור התורה והאמונה, הצדק והמוסר האלקי, בקרב העמים כולם.

מבט לתלמיד

ישראל יהיו מיוחדים לה', הן מצד מעלת דבקותם הם בה', והן מצד תפקידם להעלות את העולם ולקדשו.

"כְּאִשֶּׁר נִשְׁבַּע לָךְ"

היכן נשבע ה' להקים אותנו לו לעם קדוש? כתב הרמב"ן:

"ייקרא שבועה הברית אשר כרת עמם בחר סיני על כל הדברים האלו, כי שם נאמר: 'ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש' (שמות יב, ו). או שהברית אשר כרת עם אברהם: 'להיות לך לאלקים ולזרעך אחריד' (בראשית יז, ז), יכלול זה. וכן אמר: 'למען הקים אותך היום לו לעם והוא יהיה לך לאלקים כאשר דבר לך וכאשר נשבע לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב' (דברים כג, יב), כי לכולם [עם כל האבות] בא בְּבְרִית".

ייחודנו כעם קדוש מתחיל ממעמד הר סיני, ואף קודם לכן - מאבותינו הקדושים.

נאמר בפסוק י: **"וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שָׁם ה' נִקְרָא עָלֶיךָ וִירָאוּ מִמֶּךָ"** ברכות ה' ילוו את ישראל כל ימיהם ויפליאו את כל העמים, כדברי הרמב"ן (ויקרא כו, יא):

"שתהיה ארץ אחת כולה ועם אחד תמיד בדרת הנשם בעתו ושובע ושלווה ושלום ובריות וגבורה ושכרון האויבים בעניין שאין כמוהו בכל העולם, יודע לכל כי מאת ה' הייתה זאת, ועל כן אמר: 'וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא אליך ויראו ממך'".

דבקות בני ישראל בדרך התורה, מגלה את השגחת ה' המיוחדת על

ישראל למעלה מן הטבע על ידי 'ניסים טבעיים', ומראה לעמים כולם כי שם ה' נקרא עלינו.

הפסוק מסתיים במילים "ויראו ממך". אין מדובר בפחד וחרדה, אלא ראות רוממות המביאה עמה יחס של כבוד והערכה, כדברי הנצי"ב: "שהיו נראים לאומות העולם כמעלת הרוממות, עד שיבינו [- הגויים] בעצמם שאין המה בערך ויראו ממעלתך". בשלב הקודם היו ישראל צריכים להילחם עם הגויים, והברכה היתה שהגויים ינוסו מהם, אולם בשלב זה הגויים יראו מהם ובוודאי לא ינסו לפגוע בהם.

נאמר בפסוק יא: "והוֹתִירָךְ ה' לְטוֹבָה בְּפָרִי בְטָנְךָ וּבְפָרִי בְהֶמְתֶּךָ וּבְפָרִי אֲדָמְתֶךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לְתֶת לְךָ"

"והוֹתִירָךְ" - תרגם אונקלוס: "ויוֹתִרְנָךְ". דהיינו, ייתן לך הקב"ה יתרון, שיהא חלקך יתר משל אחרים. וכן כתב הספורנו: "שתהיה הצלחתך בקניינים וזולתם, יתרה מהצלחת שאר המצליחים בהם". מתוך החיבור הבריא והטבעי של עם ישראל עם ארצו, תופיע הברכה האלקית בכל תחומי החיים - בתחום המשפחתי - לידת בנים ובנות בריאים, ובתחום הכלכלי - הצלחה בגידול הצאן והבקר ובגידולים החקלאיים, כי בשבת ישראל עליה, ארץ הקודש מתברכת מאת ה' יותר מכל הארצות. וכך כתב הנצי"ב בפירושו העמק דבר: "ופירש הכתוב 'על האדמה' וגו', דמורה זו לא תהיה אלא בארץ ישראל עצמה".

נאמר בפסוק יב: "וּפָתַח ה' לְךָ אֶת אוֹצְרוֹ הַטוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם לְתֶת מָטָר אֲרִצְךָ בְּעֵתוֹ וּלְבִרְךָ אֶת כָּל מַעֲשֵׂה יָדְךָ..."

הקב"ה יוריד גשמים בעתם, וגשמים אלה יביאו ברכה רבה ביבולך; וכן כתוב בברכות בפרשת בחוקותי: "וְנָתַתִּי גֶשְׁמִיכֶם בְּעֵתָם" (ויקרא כו, ד), כלומר הגשמים יבואו בזמנים טובים ונוחים לאדם ומועילים לתבואה. על פסוק זה אמרו חז"ל בגמרא (בבא בתרא כה ע"ב):

"בזמן שישראל עושין רצונו של מקום וישראל שרויין על אדמתם

- גשמים יורדין מאוצר טוב. בזמן שאין ישראל שרויין על אדמתם
- אין גשמים יורדין מאוצר טוב".

פתיחת 'אוצרו הטוב' של הקב"ה מבטאת יחס של אהבה ומאור פנים מצד הקב"ה אלינו. בזמן שישראל עושים רצונו של מקום, ירדת הגשמים מהווה פתיחת שערי שמים והארת פנים, המביאות שפע ברכה וישועה גם בדברים אחרים. וכך אומרת הגמרא **בתענית** (ז ע"ב): "גדול יום הגשמים, שאפילו ישועה פרה ורבה בו", ופירש רש"י: "מליצי זכות נכנסין לפניו ביום הגשמים שנוכר לישועה מתוך שעת רצון הוא".

נאמר **בהמשך הפסוק**: "... וְהָלוּתָ גוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִלּוּחַ"

כתב הרלב"ג: "אמר זה להורות על עשרם ושלא יחסרו". ברכה זו היא ברכה כלכלית - הכלכלה הישראלית תהיה מבוססת ויציבה, כך שאחרים יוכלו להיסמך עליה אולם היא לא תזדקק להיעזר באחרים. וכך כתב **אור החיים הקדוש**:

"בזמן שישראל עושים רצונו של מקום השפע של כל העולם בא על ידי ישראל והעולם כלו ניוון מתמצית עם בני ישראל".

הקב"ה מוריד לעולם את השפע הגשמי בהתאם למדרגתם הרוחנית של ישראל, ובשפע זה תלויים גם הגויים. מתוך כך מתבררת לעולם כולו מרכזיות חיי הרוח בבריאה. ממשיך **אור החיים הקדוש**:

"הוצרך לומר 'ואתה לא תלוה', שאם לא כן אין היכר לברכה כי דרך העולם הוא שהגדולים והעשירים לווים זה מזה ולאחר מכן חוזר גם כן המלוה ולוה ממנו, לזה אמר 'ואתה לא תלוה' ובוזה יהיה היכר למאמר 'והלוית'".

העובדה שהשפע בישראל יתמיד ללא הפסק, מוכיחה שהשפע הוא אלקי ולא טבעי.

יש מפרשים המקשרים את שני חלקי הפסוק. וזו לשון הר"י קרא:

"לתת מטר ארצך בעתו - שבזמן שהגשמים יורדין בעתם יורה במרחשון ומלקוש בניסן, תבואה משתמרת ויין משתמר ופירות

משתמדין ואינן נרקבין. והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה –
וכשתבואתך תהא משתמרת ותבואות האומות מרקבת יבואו
האומות ללוות ממך תבואה בריבית ואתה לא תלוה מהם".

מתוך ברכת הגשמים, ימצא שפע רב בתבואת הארץ, וכך יוכלו
ישראל להלוות לעמים השכנים כאשר יהיה להם מחסור ביבול, ועם
ישראל לעומת זאת, לא יצטרך ללוות מהם.
ובעל צרור המור כתב:

"השם יעשה בדרך נס שלא יחסרו גשמים בארצו אע"פ שיחסרו
בארצות הגוים... ולכן אמר בכאן 'פתח ה' לך את אוצרו הטוב'
ולא לאחרים. ובוה 'והלויית גוים רבים', לפי שיהיה רעב בארצם
ויבואו להלוות ולמשכן ולמכור כמוזכר ביוסף. ובוה 'ונתנך ה'
לראש ולא לזנב' [בפסוק הבא] כי כולם יבאו להשתחוות לך לפי
שאתה הראש אשר ישתחוו שם והם יהיו כמו הזנב".

אף שהתנאים הדרושים לגשם באופן טבעי לא יתקיימו, ולכן
בארצות הגוים יחסרו גשמים, ה' יתן לישראל מטר. משום כך יבואו
הגוים להיעזר בישראל ולקנות וללוות מהם תבואה, וממילא יכבדו את
ישראל.

נאמר בפסוק יג: "ונתנך ה' לראש ולא לזנב..."

אונקלוס תרגם: "לתקיף ולא לחלש", כלומר עם ישראל יהיה חזק
ותקיף וייראו ממנו העמים, ולא יהיה עם חלש המזמין התגרריות מצד
העמים.

והרמב"ן כתב:

"ביאורו: לראש לכל העמים, ולא לזנב [אפילו רק] לאחד מכל
הגוים, כי יתכן שיהיה לראש על עמים רבים וזנב לעם אחד נבדד
ממנו".

הרש"ר הירש מבאר, שהדגש בפסוק הוא על צורת ההתנהגות של

ישראל ולא על מעמדם. בכל התחומים יתגלו ישראל כ'ראשים' המהווים מודל לחיקוי - באורח חייהם, בתרבות ובמוסר. עם ישראל יהווה דוגמא ומופת לעולם כולו, ולא להפך. וכך כתב:

"ונתנך וגו' - ה' יעשה אותך לראש העובר לפני כולם, ולא לונב החולך אחריהם. הברכה שתזכה בה בזכות נאמנותך תרתק אליך את עיני העמים; הם יראו את דוגמתך ראויה לחיקוי ואתה תעבור לפנייהם כמופת, אך בשום עניין לא תחוש צורך לחקות אותם.

והיית רק למעלה וגו' - בכל הבחינות האנושיות, בגוף, ברוח ובמוסר, בחיי הפרט, המשפחה והעם תגיע למעלה העליונה של כל מטרה אנושית, ובשום עניין לא תהיה קשור אל הנבזה, השפל, הרע החולף וחסר המשמעות".

עם ישראל יהיה כמגדלור לכל העמים ויצעד בראשם. שלמות החיים של ישראל בהיותם דבקים בתורה ובמצוות תביא את כל עמי תבל לנסות להידמות לישראל ככל שיוכלו.

מבט לתלמיד

ככל שעם ישראל מתמלא בתורה, קדושתו מתגלה, השפעתו על הגויים מתרחבת והשפעתם עליו מצטמצמת. על ידי לימוד התורה וקיומה אנו מתעלים להיות 'ראש' לגויים, ועל ידי התרחקות מתורה ח"ו, ניתן להיסחף אחרי תרבויות מזיקות.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "... וְהִיִּיתָ רֶק לְמַעַלָּה וְלֹא תִהְיֶה לְמַטָּה"

לשם מה הכפילות? **הרמב"ן** מבאר שכפילות זו באה להדגיש, שלעולם עם ישראל יהיה מעל כל העמים ולא מתחת שום עם. וכעין זה כתב **האברבנאל**, שדרך העולם היא, שפעם אדם עולה מעלה מעלה ופעם יורד, אך עם ישראל, אין עלייתו כדרך העולם אלא בהשגחה פרטית, וזו תשאיר אותו תמיד למעלה.

מבט למורה

בדור התחיה אנו זוכים לראות כיצד הברכות ב"ה הולכות ומתקיימות - ארץ ישראל מקבלת את בניה השבים אליה באהבה רבה ובנפש חפצה, ובמקום השממה שהיתה בה במשך אלפי שנות הגלות, ארץ ישראל נותנת פירות בעין יפה; ערים ויישובים נבנים ומתפתחים; צבא ההגנה לישראל חזק ומרתיע את האויב; התעשייה והמסחר במדינת ישראל הם מהמפותחים בעולם; ועוד כהנה וכהנה. כל אלה הם פלא ומופת בעיני העולם, וכל העמים נוכחים לראות כי יד ה' נטויה לטובה על ישראל עמו.

עם זאת, עוד דרך רבה לפנינו. ככל שתרבה התורה בישראל, כך ההישגים יהיו רבים ומשמעותיים יותר, וממילא גם מעלתנו בעיני האומות תעלה לאין ערוך.

נאמר בפסוק יד: "ולא תסור מפל הדברים אשר אנכי מצוה אתכם היום ימין ושמאל, ללכת אחרי אלהים אחרים לעבדם"

הגמרא (בבא בתרא פח ע"ב) אומרת, שמשם ברך את ישראל בשמונה ברכות ופסוק זה הוא החותם אותן: **"ברכן בשמונה - מ'זיהא אם שמוע תשמע' ועד 'לעבדם'"**. כלומר פסוק זה הוא חלק מרשימת הברכות ואינו אזהרה מלסור מדרכי ה' ולעבוד עבודה זרה. וכתב **המשך חכמה**: **"ונראה ברור, דהך [- שזה הפסוק] 'ולא תסור', הוא ברכה על ביטול עבודה זרה, היינו יצרא דעבודת גילולים, וזה הכל בארץ ישראל [דווקא]..."**. בארץ ישראל עם ישראל מתעלה למדרגה רוחנית עליונה, ומתוך כך יצר עבודה זרה נחלש ואף מתבטל.

הרש"ר הירש מפרש פסוקים אלה כאזהרה. לדבריו, אזהרת התורה שלא ללכת אחרי אלהים אחרים כוללת בתוכה משמעות רחבה יותר: כל נטייה מדרך המצוות הרי היא מתוך משיכה לעצת היצר, וכאשר אדם נוטה אחרי מטרה כלשהיא המנוגדת לרצון ה', הוא סוטה מדרך

ה' ונעשה כעובד לאלהים אחרים. כדי להיות עובדי ה' באמת, יש להשתחרר מכל שיעבוד למגמה שאינה בכלל רצון ה'. וכך כתב:

"ולא תסור - בתנאי שלא תסור מאחת המצוות האלה לא ימינה ולא שמאלה, לא במעשה ולא במחשבה, ולא תקיים רק את המצוות שניתנו לכלל כולו אלא תשמור ותעשה את כל המצוות אשר אנכי מצוה אתכם היום'... בכל צעד קל שאתם סרים מן המצוות האלה אתם פונים אל אלהי ההבל של האחרים, שכן בכל צעד שאדם נוטה מדרכי ה' הוא מבקש לרכוש את חסדם המדומה של אלהי הנכר. כל נכס, כל הנאה, כל מטרה המפתה אותנו לחמדות את רצון ה' הוא בגדר עבודה זרה, פשוטה כמשמעה, ויש בו משום בניעה לבח אחר שהפכנו אותו לאל המעצב את רוחנו ואת רצוננו. כל הנוטה מן הקו הישר [- ההנדסי] אפילו בזווית קטנה בלתי ניכרת לעין, לעולמי עד לא ישוב אליו אלא הוא יתרחק ממנו בממדים גדלים והולכים, וכך כל נטייה קלה ומודעת מדרך ה' תביא לידי התרחקות גדלה והולכת עד לבגידה גמורה. ולפיכך: 'ולא תסור מכל הדברים וגו' ימין ושמאל ללכת אחרי אלהים אחרים לעבדם'."

הקללות, אם יסורו מדרך התורה (פסוקים טו-סט)

בפסוקי התוכחה התורה מאריכה ומפרטת מתוך אכפתיות ודאגה לעם ישראל שלא יחטא. הקב"ה חפץ בטובתם של ישראל, ואינו מענישם אלא כדי לעוררם להבין את חומרת מעשיהם ולחזור בתשובה, וכדברי האלשיך הקדוש (ויקרא כו, יח): "לימד הוא יתברך אורחות מוסריו... מביא ייסורין... למען ייתן אל לבו כי רע ומר עזבו את ה' ויתעורר לשוב בהביר השנחתו".

הצרות והייסורים הם תוצאה של מעשינו המקולקלים. מטרת הצרות

היא להעיר את ליבנו להכיר בטעותנו ולשוב אל ה', כדברי הגמרא (ברכות ה"א): **"אם רואה אדם שייסורים באים עליו, יפשפש במעשיו"**. וכך כתב הרמב"ם (הלכות תעניות א, ב-ג): **"בזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו, ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן, ככתוב: 'עונותיכם הטו' וגו', וזה הוא שיגרום להסיר הצרה מעליהם"**. בזכות הייסורים אדם יכול להכיר בטעותו וליישר את דרכו.

בפסוקים שלפנינו באות אזהרות חמורות, ומתוארת המציאות האיומה שיימצא בה עם ישראל אם יתכחש לעצמיותו ויסור מדרך ה'. פרשת התוכחה בנויה בהדרגתיות: היא מתחילה באסונות טבעיים: מחלות, מגפות, בצורת ורעב; עוברת לפגעים בידי אדם: רדיפות, הצקות ושבי בידי אויבים; ומסיימת ברעה הגדולה מכולן – חורבן הארץ ואבדן השלטון הלאומי, יציאה לגולה ופיזור בין העמים.

נאמר בפסוקים טו-יט: **"וְהָיָה אִם לֹא תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתַי וְחֻקֹּתַי אֲשֶׁר אֲנֹכִי מֵצִוְךָ הַיּוֹם וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וְהַשִּׁיגוּךָ. אָרוּר אַתָּה בְּעִיר וְאָרוּר אַתָּה בְּשָׂדֶה. אָרוּר טָנָאךָ וּמִשְׁאֲרֹתֶךָ. אָרוּר פְּרִי בִטְנְךָ וּפְרִי אֲדָמָתְךָ שָׁגַר אֲלֶפֶיךָ וְעֶשְׂתֶּרֶת צֹאנְךָ. אָרוּר אַתָּה בְּבֹאֵךְ וְאָרוּר אַתָּה בְּצֵאתְךָ"**

פסוקים אלה הפותחים את רשימת הקללות הם היפך הברכות שנאמרו לעיל. עזיבת התורה גורמת לכך שהברכות נהפכות לקללות. וכך כתב הרמב"ן: **"הקדים בברכות 'פרי בטנך' ואחר כך 'מנאך ומשאריתך', כי פרי הבטן הטוב והחביב יותר. ובקללה אחר אותו, כי העונש יגיעהו תחילה לנכסיו ואם לא ישוב ישיגהו בפרי בטנו"**.

בשלב ראשון ניטלות הברכות, ואם אין ישראל שבים בתשובה, באים בהדרגה שלבים חמורים יותר. הקללות הן תוצאה טבעית של מעשים מקולקלים הנוגדים את הטבע הישראלי, בדומה למחלה שראשיתה בתסמינים קלים וכשאין מטפלים בה, היא הולכת ומחמירה. בדומה לזה גם הקללות באות בהדרגה – בדרגת חומרה הולכת ועולה. ה' יתברך ברוב רחמיו וחסדיו, אינו חפץ להעניש את הרשע, אלא

רוצה בחזרתו בתשובה ובתיקון מעשיו. לכן ה' מעניש את החוטאים קמעא קמעא, מתוך תקווה שילמדו לקח ויבינו כי לא במקרה הם מקבלים ייסורים. רק אם לא שב החוטא מדרך הרעה, נאלץ ה' להחמיר בעונשו ולעזעזעו ביתר שאת כדי לגרום לו לחזור בתשובה. וכנאמר בספר יחזקאל: "הַחֶפֶץ אֶחָפֶץ מוֹת רָשָׁע נָאֻם אֲדֹנָי ה' הֲלוֹא בְּשׁוּבוֹ מִדֶּרֶכּוֹ וְחִיָּה" (יח, כג).

נאמר בפסוק כא: "יִדְבֶּק ה' בְּךָ אֶת הַדֶּבֶר עַד פְּלִתוֹ אֹתָךְ מֵעַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ"

הכתוב מדגיש כי חומרת העונש קשורה בכך שעם ישראל יושב בארצו. ארץ ישראל היא ארץ ה', מקודשת מכל הארצות, ובישיבתה אנו מגיעים אל רום מעלתנו. עשיית מעשים הנוגדים את טבע החיים הישראלים בארץ ישראל - עזיבת התורה והמצוות - גורמות כאב וצער גדולים ביותר. וכך כתב הרמב"ן (דרשה לראש השנה ד"ה כיון):

"קִירוֹבָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֲצֵל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הוּא הַגּוֹרֵם לָהֶם רִיחּוּק וְנִלּוּת וְכָל עוֹנָשׁ, וְכָל שֶׁכֵּן הַזּוֹכִים לִישֵׁב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּאַרְצוֹ שֶׁהֵם כְּמוֹ רוֹאֵי פְנֵי הַמֶּלֶךְ, וְאֵם זְהִירִים בְּכַבּוּדוֹ מִזֶּה לָהֶם וְאַשְׁרֵיהֶם, וְאֵם מִמְרִים בּוֹ אֵין לָךְ מִרְדַּ גְּדוֹל מִזֶּה וְאֵין לָהֶם יוֹתֵר מִכָּל אָדָם, שֶׁהֵם עוֹשִׂין מִלְחָמָה עִם הַמֶּלֶךְ בְּפִלְטִין שְׁלוֹ וּמַכְעִסִּין אוֹתוֹ בְּפִנּוּי, וְזֶה הוּא עוֹשֶׂה לָהֶן מוֹצִיאֵן מִן הַפִּלְטִין שְׁלוֹ וּמוֹרְדֵן בְּכָל הָעוֹלָם... וְהֵנָּה קִידֵּשׁ הָעָם הַיּוֹשֵׁב בְּאַרְצוֹ בְּקִדּוּשַׁת הָעֲרִיּוֹת וּבְרִיב הַמִּצְוֹת לַחַיּוּתָם לְשִׁמּוֹ, וְלִכְךָ אָמַר 'וְשִׁמְרָתֶם אֶת כָּל חֻקֹּתַי וְאֶת כָּל מִשְׁפָּטַי וְגו' וְלֹא תִקִּיאוּ אֶתְכֶם הָאָרֶץ' וְגו', וּבִכְתִּיב: 'וְאָמַר לָכֶם אַתֶּם תִּירְשׁוּ אֶת אֲדֹמָתָם וְגו' אֲנִי ה' אֱלֹקֵיכֶם אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים', יֹאמַר כִּי הִבְדִּילָנוּ מִן הָעַמִּים אֲשֶׁר נָתַן עֲלֵיהֶם שָׂרִים וְאַלֹהִים אֲחֵרִים בְּתַתּוֹ לָנוּ הָאָרֶץ הַזֹּאת שִׁיחִיהָ הוּא יִתְבָּרַךְ לָנוּ לְאַלְקִים וְנַחֲיָה מִיּוֹחָדִים לְשִׁמּוֹ בַּת, וְהֵנָּה הָאָרֶץ שֶׁהִיא נַחֲלַת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד תִּקִּיאוּ כָל הַמִּשְׁמָא אוֹתָהּ וְלֹא תִסְבּוֹל עוֹבְדֵי עֲבֹדָה זָרָה וּמַגְלֵי עֲרִיּוֹת".

נאמר בפסוק כג: "וַהֲיִי שְׁמִיךָ אֲשֶׁר עַל רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר תַּחְתֶּיךָ בְּרָזָל"

השמים שמעל ראשיכם יעצרו מלתת מטר כאילו הם עשויים נחושת, והאדמה שתחת רגליכם תהיה יבשה, כאילו היתה עשויה מברזל. **האברבנאל** מסביר, שכוונת המילים "אֲשֶׁר עַל רֹאשְׁךָ" היא להורות שעל שאר הארצות הקב"ה יוריד מטר, ורק בארץ ישראל תמנע ברכת המטר. כמו שהברכות מעידות על הקשר בין עם ישראל לארצו, ועל סגולת הארץ הקשורה במדרגתם הרוחנית של ישראל, כך הקללות מעידות על קשר זה. כתב רש"י:

"קללות הללו משה מפי עצמו אמרן, ושכח סני מפי הקב"ה אמרן כמשמעו, וכן נאמר 'ואם לא תשמעו לי' (ויקרא כו, יד)... וכאן הוא אומר 'לקול ה' אלקיך', 'ידבק ה' בך', 'יבכה ה'". הקל משה בקלותיו לאמרן בלשון יחיד. וגם כן בקללה זו הקל, שבראשונות הוא אומר 'את שמיכם כברזל וארצכם כנחושה' (שם, יט), שלא יהיו השמים מזיעין בדרך שאין הברזל מזיע, ומתוך כך יהא חורב בעולם, והארץ תהא מזיעה בדרך שהנחשת מזיע והיא מרקבת פירותיה, וכאן הוא אומר 'שמיך נחשת וארצך ברזל', שיהיו שמים מזיעין, אע"פ שלא יריקו מטר מכל מקום לא יהיה חורב של אבדון בעולם, והארץ לא תהיה מזיעה בדרך שאין הברזל מזיע, ואין הפירות מרקבין, ומכל מקום קללה היא".

הקללות שבספר דברים הן קלות יותר, משום שכמו את כל ספר דברים, משה אמרן מפי עצמו.

נאמר בפסוק כד: "וַיִּתֵּן ה' אֶת מִטְר אֶרְצְךָ אֲבָק וְעָפָר מִן הַשָּׁמַיִם יֵרֵד עָלֶיךָ עַד הַשְּׁמַדִּיךָ"

רש"י מסביר שהמטר שירד יהיה מועט מאוד ורק ירטיב את הזרעים, ומיד אחריו תבוא רוח ותעלה אבק ועפר שיכסו את הזרעים. בעקבות

השילוב בין רטיבות המטר לאבק והעפר הנדבקים בזרעים, ירקיבו, ולא תצמח תבואה. המטר, שעיקרו הוא ברכת שמים, נהפך לקללה.

נאמר **בפסוק כה**: "יִתְּנֶה ה' נֶגֶף לְפָנֵי אֵיבֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד תַּעֲזֹא אֵלָיו וּבִשְׁבָּעָה דְּרָכִים תִּגְנוּס לְפָנָיו..."

גם קללה זו מקבילה לאחת מן הברכות (ולעיל, ז): "יִתֵּן ה' אֶת אֵיבֶיךָ הַקָּמִים עָלֶיךָ נֶגְפִים לְפָנֶיךָ, בְּדֶרֶךְ אֶחָד יֵצְאוּ אֵלֶיךָ וּבִשְׁבָּעָה דְּרָכִים יְנוּסוּ לְפָנֶיךָ". **הרמב"ן** מסביר מדוע סדר הדברים כאן שונה מסדר הברכות:

"הקדים בברכות נגיפת האויבים קודם הברכה באסמך ובכל משלח ידיך, כי ניצוח האויבים הוא להם הכבוד והצורך הגדול בכיבוש הארצות ובישיבתם לבטח בין העמים. ובקללות הקדים המארה בכל משלח ידיך, ואחר [כך] הנגיפה מפניהם, כי הוא העונש שיגיע אליהם באחרונה, וכן יגלו בסוף".

כאמור בקללות הסדר מתהפך, כי אין ה' חפץ להעניש בעונש החמור תחילה, אלא ברוב רחמיו הוא מעניש את ישראל תחילה בעונש הקל, ורק אם אינם שבים מדרכם הרעה, הוא נאלץ להענישם בעונש חמור יותר כדי לזעזעם ולגרום להם לשוב בתשובה.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "וְהָיִיתָ לְזַעֲזָה לְכָל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ"

במקום שתזכו לברכת אברהם "וּנְבָרְכוּ בְךָ כָּל מְשֻׁפָּחַת הָאָדָמָה" (בראשית יב, ג), גורלכם יהיה "לאימה ולזיע, שיוועו כל שומעי מכותיך, ממך ויאמרו: 'אוי לנו, שלא יבוא עלינו בדרך שבא על אלו'" (רש"י).

נאמר **בפסוק כז**: "וְהָיְתָה נִבְלָתְךָ לְמֵאֵל לְכָל עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבִהֲמַת הָאָרֶץ וְאִין מִחֲרִיד"

"וְאִין מִחֲרִיד" - מתוך שכל אחד שקוע בצרותיו שלו, אין מי שיחיד ליבו נוכח ביזוי המתים ואין מי שיתעורר לטפל בקבורתם, וכדברי **החזקוני**: "וְאִין מִחֲרִיד אִין חוּשׁ לִינְתָן לְקַבְּרוּ מְרֻב צָרוֹת, שְׁאִילוּ הִיוּ חֲרָדִים הִיוּ שׁוֹאֲלִים לְקַבְּרוֹתָהּ".

נאמר בפסוק כח: "יִכְכָּה ה' בְּשֹׁעֲוֹן וּבְעֵוֹן וּבְתַמְהוֹן לִבָּב"

"וּבְתַמְהוֹן לִבָּב" - סתימת הלב, הלם (על פי רש"י). ובלשון הרש"ר הירש: "חוסר בהירות, ערפול של הרגשות, המחשבות והדימויים". כשבאות צרות על אדם בזמן שהוא מיושב בדעתו, הוא יודע להתמודד עמהן; העונש למי שאינו הולך בדרך התורה הוא - אובדן יישוב הדעת, סחרור של בהלה ואובדן עשתונות.

והנצי"ב כתב: "חלק מהם שיראו וגם יבינו הרע, אבל מאומם הלב שיהיו כאבן מבלי יוכל עשות מאומה, עד 'והיית ממשש' [בצהרים כאשר ימשש העיוור באפלה] וגו', בבוא השודד אשר נקל היה אפשר להימלט מהם, אבל מחמת הקללה תהיה ממשש בצהרים".

מבט למורה

דברי הנצי"ב הנזכרים משקפים היטב את שאירע זמן לא רב לאחר כתיבתם - טרם עליית הצורר הגרמני לשלטון כבר היו אותות שבישרו רעות בצורה ברורה, ואף על פי כן רובו המוחלט של עם ישראל שישב במקומות מועדים לפורענות נותר שאנן ולא שת ליבו לכך, מה שבסופו של דבר הגדיל את האסון בממדים עצומים.

נאמר בפסוק כט: "וְהָיִיתָ מְמַשֵּׁשׁ בְּצִהְרִים... וְהָיִיתָ אֶךְ עֲשׂוֹק וְגִזּוּל"

הרש"ר הירש עומד על הקשר שבין שני חלקי הפסוק, וכך כתב:

"לא תהיה לך חברה בהירה של הדברים ושל הנסיבות, ולפיכך כל מה שתעשה לא יגיע למטרה הרצויה, ואחרים, בראש ובראשונה העמים השכנים, ינצלו את חוסר התושייה שלך כדי לעשוק את זכויותיך ולגזול את רכושך".

נאמר בפסוק לה: "יִכְכָּה ה' בְּשֹׁחִין רָע עַל הַבְּרִכִּים וְעַל הַשָּׁקִים אֲשֶׁר לֹא תֹכֵל לְהִרְפָּא מִכָּף רִגְלָךְ וְעַד קִדְקִידָךְ"

מסביר הנצי"ב: "והיה התחלת השחין בברכים לשוקים, ויהיה מתפשט

למטה ולמעלה, עד שיהיה מכף רגל עד הקדקד". כלומר ככל שימשכו העוונות כך יתגברו הצרות ויתפשט השחין בכל הגוף מכף רגל ועד ראש.

נאמר בפסוק לו: "וְיִלְךָ ה' אִתָּךְ וְאֵת מֶלֶכְךָ אֲשֶׁר תִּקֵּים עִלֶיךָ אֵל גֹּי אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶתָ אֶתָּה וְאַבְתִּיךָ וְעַבְדְּךָ שֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים עִן וְאַבִּין"

"וְיִלְךָ ה' אִתָּךְ וְאֵת מֶלֶכְךָ" - לדעת האברבנאל מדובר כאן על גלות בית ראשון, שבה יהויקים וצדקיהו מלכי יהודה גלו לבבל, ולדעת הרמב"ן (פס' מב) מדובר כאן על גלות בית שני, שבה גלו לרומא מלכי יהודה אגריפס ואריסטובלוס.

הגלות בין העמים אינה רק עונש גשמי של צער וייסורים, אלא סומנת בקרבה גם סכנה רוחנית גדולה, משום שברבות הזמן עלולים ישראל ללמוד ממנהגי הגויים שהם שרויים בתוכם, ואף לעבוד את אליליהם.

נאמר בפסוק לז: "וְהָיִיתָ לְשִׁמָּה לְמִשָּׁל וּלְשִׁנִּיָּה בְּכָל הָעַמִּים אֲשֶׁר יִגְהָךְ ה' שְׁמָה"

השפלה זו היא בניגוד מוחלט לתדמית שהיתה לישראל בעיני העמים לפני כן, וכדברי הרמב"ן: "והיו למשל ולשנינה בכל העמים, שהיו תמהים על גבורתם אשר מעולם, איך נפלו גיבורים ויאבדו בלי מלחמתם".

נאמר בפסוק מז: "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לִבָּב מְרֵב כָּל"

באופן פשוט, כוונת הפסוק היא שהסיבה לקללות היא שישראל לא עבדו את ה' בזמן שהיו שרויים במצב טוב - "בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לִבָּב מְרֵב כָּל". כך נראה גם מדברי רש"י: "בעוד שהיה לך כל טוב".

אולם יש מפרשים שהסבירו, שהסיבה המרכזית שהתורה מזכירה לביאת הקללות על ישראל, היא העדר השמחה בעבודת ה'. וכך כתב רבנו בחיי:

"אשימנו הכתוב בעבדו השם יתברך ולא היתה העבודה בשמחה, לפי שחייב האדם על השמחה בהתעסקו במצוות. והשמחה במעשי

המצוה מצוה בפני עצמו, מלבד השכר שיש לו על המצוה יש לו שכר על השמחה. ועל כן יעניש בבאן למי שעובר עבודת המצוה בשלא עשאה בשמחה. ולכך צריך שיעשה אדם המצוות בשמחה ובכוונה שלמה".

וכן כתב הרמב"ם (הלכות שופר וסוכה ולולב ח, טו): "השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שציוה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו שנאמר 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב".

כאשר אנו עובדים ה' מתוך שמחה וטוב לבב, אנו מתחברים לאמת ולחיים שבעבודת ה', ולא מתייחסים אל המצוות כאילו הן חובות שרירותיות שנועדו אך ורק למלא את רצון המצווה חלילה. אם אנו מקיימים את המצוות רק כדי לפרוק מעלינו את החובה לקיימן, עבודת ה' נתפסת אצלנו כעול המכביד על החיים, וממילא נוצר יחס של התנגדות אליה המביא לקללה, בעוד שהאמת היא שהתורה והמצוות הן חיינו ואורך ימינו" והן המביאות עלינו את כל השפע והברכה האלוקיים כפי שראינו בברכות.

מבט למורה

מדוע עניין חשוב זה, של עבודת ה' בשמחה, נזכר בתורה רק כרמז בתוך התוכחות? כתב על כך רבנו הרצי"ה (קנין תורה עמ' יב):

"המקור לחיוב עבודת ה' בשמחה הוא בפסוק: 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה'. עבודת ה' בשמחה היא הופעה גדולה כל כך, עד שלא ניתן הדבר להתבטא במפורש בתורה, אלא אנו למדים על כך 'הן מכלל לאו'. כשם שיש מכות גדולות, שמחמת גודלן לא נכתבו בתורה במפורש, כן עבודת ה' בשמחה, משנכתבה בתורה, נכתבה כעין בהסתר, בפרשת התוכחה. והו אחד העניינים שמחמת גודלם נאמרו בהבלעה ובגניזה".

הפסוקים הבאים (מט-סב) מתארים את הצרות הפוקדות את ישראל מזמן כיבושם על ידי האויב ועד שלב הגלות.

נאמר בפסוקים מט-נג: "יִשָּׂא ה' עֲלֶיךָ גּוֹי מֵרָחֵק מִקְצֵה הָאָרֶץ בְּאֲשֶׁר יֵדְאָה הַנָּשָׂר גּוֹי אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע לְשִׁנּוֹ... וְאָכַל פְּרִי בְהִמָּתֶךָ וּפְרִי אֲדָמָתְךָ עַד הַשְּׂמִדָּה... וְהָצַר לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ עַד רֹדֶת חֲמַתֶּיךָ הַגְּבֹהֶת וְהַבְּצֻרוֹת אֲשֶׁר אָתָּה בִּטַּח בָּהֶן בְּכָל אֲרָצְךָ וְהָצַר לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ... וְאָכַלְתָּ פְּרִי בִטְנְךָ בָּשָׂר בְּנִיךָ וּבִנְתֶּיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹק אֲשֶׁר יֵצִיק לָךְ אֹיְבֶךָ"

לפי הרמב"ן הקללות והעונשים הכתובים בפסוקים אלה מתארים את אשר התרחש בסוף ימי בית שני, וכך כתב:

"כי באו אספסיינוס וטיטוס בנו עם חיל גדול מרומיים בארץ, ולכדו כל ערי יהודה הבצורות, והצר להם מאד כאשר ידוע בספרים, שלכדו גם חומות ירושלים ולא נשאר [אלא] רק בית המקדש וחומת העזרה. והיו אוכלים בשר בניהם ובנותיהם. וכאשר נלכדה גם היא אז נתקיים 'ונסחתם מעל האדמה'."

נאמר בפסוק סא: "גַּם כָּל חָלִי וְכָל מַכָּה אֲשֶׁר לֹא כָּתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת יֵעָלֶם ה' עֲלֶיךָ עַד הַשְּׂמִדָּה"

"עד השמידך" - כתב בעל צרור המור שקללה זו של השמדה גמורה לא תתקיים לעולם, כדברי הנביא ירמיהו: "כִּי אֶעֱשֶׂה כָּלָה בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הַפְּצֹתֶיךָ שָׁם אַף אֶתְּךָ לֹא אֶעֱשֶׂה כָּלָה" (ירמיהו ל, יא). לעולם הקב"ה לא יעזוב את עם ישראל. יהיו מצבים קשים מאוד, אך לעולם תישאר קיימת הברית שכרת הקב"ה עם ישראל, כאמור בסוף הקללות בפרשת בחוקותי: "וְאֵף גַּם זֹאת בְּהִיּוֹתְם בָּאָרֶץ אֹיְבֵיהֶם לֹא מֵאַסְתִּים וְלֹא גַעַלְתִּים לְכָלֵתָם לְהַפֵּר בְּרִיתִי אִתָּם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם" (ויקרא כו, מד). וכדברי הנביא ישעיהו: "כִּי הָהָרִים יִמוּשׁוּ וְהַגְּבָעוֹת תִּמְוֹטָנָה וְחִסְדֵּי מֵאֲתָךְ לֹא יִמוּשׁ וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תִמּוּט אֲמַר מֵרַחֲמֶיךָ ה'" (ישעיה נד, י).

נאמר בפסוק סג: "וְהָיָה בְּאֲשֶׁר שָׁשׂ ה' עֲלֵיכֶם לְהִיטִיב אֹתְכֶם וּלְהַרְבּוֹת אֹתְכֶם בֶּן יִשִּׁישׁ ה' עֲלֵיכֶם לְהַאֲבִיד אֹתְכֶם וּלְהַשְׁמִיד אֹתְכֶם"

המפרשים מסבירים (ועל פי הגמרא במגילה י"ע"ב), שכוונת הכתוב לומר שהקב"ה מגרה את האויבים לבוא ולהרע לישראל והם אשר ששים ושמחים בכך. אולם ודאי שאין הקב"ה עצמו שמח בענישתם של ישראל אפילו כשהם חוטאים. להיפך, כשאדם מישראל מצטער, גם אם צערו הוא בשל עונש על חטאיו, השכינה מצטערת עמו (ראה סנהדרין מו ע"א).

נאמר בפסוקים סג-סד: "וְנִסְחָתָם מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֶתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ... וְהִפִּיצָךְ ה' בְּכָל הָעַמִּים מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קֵצֵה הָאָרֶץ"

פסוקים אלו ושלאחריהם התממשו לצערנו בגלויות השונות ובמיוחד בגלות הארוכה שלאחר חורבן בית שני שנמשכה כאלפיים שנה, ובה צרות רבות וגדולות באו על ישראל המפוזר מקצה העולם ועד קצהו; וכפי שכתב הרמב"ן, שפסוקים אלה הם "דמזו לדורות ההם שהיו בזמן חורבן הבית השני, כי היו מתנכלים להם להאבידם לגמרי".

נאמר בפסוק סה: "וּבְגוֹיִם הָהֵם לֹא תִרְגֹּעַ וְלֹא יִהְיֶה מְנוּחַ לְכַף רִגְלֶךָ"

האברבנאל מבאר, שאף על פי שלאורך הגלות יהיו מצבים שחלקים מעם ישראל יתערבו בגויים וירצו להיות כמותם - לא יהיה להם מנוח בכך, כי הגויים לא יקבלום לחיקם, אלא יחרפום ויעלילו עליהם עלילות, ויזכרו תמיד את המקור ממנו באו. שנאת הגויים לישראל היא מהותית ועמוקה, והתבוללות זו לא תוכל להעלים אותה. כך היה לאורך הגלות הנוראה, ובמיוחד בזמן רדיפות האינקוויזיציה בספרד, ובזמן השואה הנוראה.

האברבנאל מוסיף, שבתוך קללה זו יש נחמה גדולה וחסד מאת הבורא, כי "השם יתעלה אינו רוצה שיצא הצאן הזה מעדרו, אבל בכל מקום שילך שמה הוא צאנו". דהיינו, הקב"ה לא נותן לעם ישראל להתבולל, להיטמע בגויים ולהישאר בארץ נוכריה. וכך דרשו חז"ל על פסוק זה (בראשית רבה לג, ו): "הא אילו מצאה מנוח לא היו חוזרים". על ידי קללה זו גורם לנו הקב"ה, לא לנוח בארצות נכר ולא לאבד את יהדותנו, אלא לחזור לארץ ישראל, ליהדותנו ולמקור שממנו נחצבנו.

נאמר בפסוק סז: "וְהָיוּ חַיִּיד תְּלָאִים לְךָ מִנְּגִד וּפְחָדָה לִילָה וַיּוֹמֶם וְלֹא תֵאֱמִין בְּחַיִּיד" **תאמין בחייד**

קללה זו היא קללה מנטלית - מרוב הצרות שיעברו עליך, תהיה שרוי באי-ודאות ובפחד מתמיד. וכך כתב מרן הרב קוק (שמונה קבצים א, רלא): "האדם צריך להאמין בחייו, להאמין בכחו החמרי ובכחו המוסרי יחד... האמונה בחיים היא ברכת ד', כמו שאי האמונה היא הקללה היותר איומה - ולא תאמין בחייד".

נאמר בפסוק סז: "בִּבְקָר תֹּאמַר מִי יִתֵּן עֶרֶב, וּבְעֶרֶב תֹּאמַר מִי יִתֵּן בֹּקֶר" **רש"י פירש**, שבבוקר ירצה האדם לחזור למצב שהיה בערב, ובערב שלאחריו ירצה לחזור למצב שהיה בבוקר, "כי הצרות מתחזקות תמיד, וכל שעה מרובה קללתה משלפניה". המצב בין הגויים ילך וירע, עד שיתגעגעו ישראל תמיד למצב שהיה קודם לכן. הקללה היא אפוא קללה של אבדן התקוה לעתיד.

נאמר בפסוק סח: "וְהִשִּׁיבָה ה' מִצְרִים בְּאֲנִיּוֹת בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לָךְ לֹא תִסִּיף עוֹד לְרֹאאֲתָהּ וְהִתְמַכְרְתָם שָׁם לְאִיבִיד לְעִבְדִּים וְלִשְׁפָחוֹת וְאִין קָנָה" **קללה זו**, החותמת את הקללות, מבטאת מצב עגום מאוד, אולי הקשה ביותר - ישראל עומדים למכירה לעבדים ולשפחות ואין מי שרוצה בהם, אם משום הבוז והסלידה מהם, ואם כדי לצערם כדברי הספורנו: "אין איש מהם חפץ במלאכתך כדי שלא תוכל להתפרנס בה". וכך כתב הרש"ר הירש:

"ירידתך מטה תהיה כה גדולה, ומצנך בין העמים ייעשה קשה מנשוא כל כך, עד שאפילו העבדות שחתענית בה בימי קדם במצרים תיראה עדיפה בעיניך... במילים אלה מצייר משה את עומק ההשפלה שישראל הגיע אליה, ובציור הזה הוא משרטט את הקווים האחרונים בתמונת הייסורים הקשורה לבגידה בה' ובתורתו".

פסוק זה מזכיר את דברי אסתר (ז, ד): "כִּי נִמְכְּרָנוּ אֲנִי וְעַמִּי לְהִשְׁמִיד לְהָרוֹג וּלְאַבֵּד וְאֵלּוּ לְעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת נִמְכְּרָנוּ הִחַרְשָׁתִּי כִּי אֵין הָצַר שׁוֹה בְּנֶזֶק הַמֶּלֶךְ".

אולם חז"ל מצאו גם בקללה קשה זו נקודות של אור. מדברי דעת זקנים מבעלי התוספות אנו לומדים כי דווקא פסוק זה מלמד על כך שהגויים מכירים בהשגחה האלקית על ישראל: "שיאמרו המצריים: [אפילו] אם תתנו לנו כהנם - לא נקה אותם לעבדים, לפי שאבותינו נשתעבדו בהם ולקו בכל מיני מכות!". ואמנם הדבר לא יועיל לישראל אלא להיפך, כי "כשיראו השבאים כך שאין שוים להם כלום יהיו חובטין אותם במקלות וירעיבו אותם", אולם עדיין שם ה' נקרא עליהם.

וכך דרשו חז"ל (אסתר רבה פתיחתא ג) על פסוק זה ועל הבא אחריו:

"אתם יש לכם קנין באומות העולם... לאומות אין להם קנין בכם. ולמה יש לכם קנין באומות העולם, על ידי שהקניתם 'אלה דברי הברית'. ולמה אומות העולם אין להן קנין בכם, על ידי שלא קנו 'אלה דברי הברית'".

מכיון שישראל קיבלו את התורה שהיא ברית, לא יוכלו הגויים לשלוט בהם ולקנותם. והנצי"ב הסביר זאת כך:

"מחמת פחד תברח למצרים, ותרצה להימכר שם כדי להגן עליך ולפרנסך, אבל 'ואין קונה', כדי שיהיו רק עיניך תלויות בכל שעה בה' לבדו, בלי שאר מגן ומחסה".

כלומר הקב"ה דואג שאיש לא ירצה לקנות את הגולים לעבדים וליטול בכך על עצמו את האחריות על פרנסתם, משום שה' חפץ בקרבת ישראל ובתפילתם אליו, בביטחונם בו ובהישענותם עליו. משום כך גורם ה' שעול הפרנסה יהיה מוטל על ישראל, ומתוך כך יזכרוהו וישימו בו ביטחונם, ויתפללו ויקוו לעזרתו.

מבט למורה

בזוהר הקדוש (זוהר חדש ח"א צז ע"ב) מסופר, שבזמן שהיו רשב"י ובנו במערה, העבירה להם יונה פתק מן החכמים ובו שאלה - למה בסוף הקללות שבפרשת כי תבוא אין הבטחה לגאולה, ואילו בסוף הקללות הראשונות, שבפרשת בחוקותי, ישנה הבטחה שה' יגאל ישראל. נגלה אליהו הנביא לרשב"י והשיבו, כי בפרשת כי תבוא כל ההבטחות והנחמות של ישראל כתובות ורמוזות בתוך הקללות. לעומת הקללות הראשונות שניתנו במידת הדין, הקללות האחרונות ניתנו בדין וברחמים גם יחד, משל לאב המרים קולו על בנו בכעס ומכהו מכות קלות ברחמים.

דברים אלה מתאימים לדברי רש"י שהובאו לעיל, על פי דברי הגמרא (מגילה לא ע"ב), שקללות אלו קלות מן הקללות שבספר ויקרא.

לעומת זאת, לפי הרמב"ן ישנו חילוק אחר בין שני סוגי הקללות. הקללות שבספר ויקרא מכוונות בעיקרן לגלות בבל, ואילו הקללות שכאן מכוונות לגלות שלאחר בית שני. לאורך הפרשה הובאו חלק מדבריו, שבהם הוא מוצא הקבלות בין קללות מסוימות למאורעות היסטוריים בגלות רומי. לדבריו, זו גם הסיבה לשינוי שבסוף הברכות, וזו לשונו (ויקרא כו, טז):

"והסתכל עוד בענין הגאולה ממנו שאינו מבטיח רק שיזכור ברית אבות וזכויות הארץ (פסוק מב) לא שימחול עונם ויסלח חטאתם ויוסיף אהבתם כקדם ולא שיאסוף את נדחיהם כי היה בן בעלותם מנבל".

ההבטחות שבסוף הקללות של ויקרא אינן תיקון של החטאים ושל מצבם של ישראל, אלא פעולה אלקית בזכות אבות. ממשיך הרמב"ן:

"... אבל הברית שבמשנה תורה ירמוז לגלותנו זה ולגאולה

שננאל ממנו כי הסתכלנו תחילה שלא נרמז שם קץ וקצב ולא הבטיח בגאולה רק תלה אותה בתשובה... והגאולה בברית ההיא השנית גאולה שלמה מעולה על כלם, אמר (דברים ל א) 'והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הכרכה והקללה' וגו' והבטיח (שם, ה) 'והטיבך והרבך מאבותיך' שהיא הבטחה לכל שבטי ישראל... ואלה דברים יבטיחו בגאולה העתידה הבטחה שלמה".

מדברי הרמב"ן עולה, שאכן פרשת התוכחה אינה מסתיימת כאן אלא בפרשת ניצבים, בה נאמר (דברים ל, א-ו): "וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַכֹּרֶכָה וְהַקֶּלֶלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ... וְשָׁבַת עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעַתָּ בְּקוֹלוֹ... וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבַּצְךָ מִכָּל הָעַמִּים... וְהִבֵּיָאֵךְ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירְשָׁתָהּ וְהִיטְבָּךְ וְהִרְבָּךְ מֵאֲבֹתֶיךָ... וְמִלֵּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לִבְּךָ וְאֶת לִבֵּי זָרְעֶךָ לֹאֲהַבָּה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ לְמַעַן חֲיֶיךָ... כִּי יָשׁוּב ה' לְשׁוּשׁ עֲלֶיךָ לְטוֹב כְּאֲשֶׁר שָׁשׂ עַל אֲבֹתֶיךָ... כִּי תָשׁוּב אֵל ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ".

נחמת הגאולה היא התכלית הסופית, כי תפקיד הקללות הוא להשיב את הבריות הרוחניות על ידי השבת ישראל לדרך הישר, לקרבת ה' ולשמירת מצוותיו.

נאמר בפסוק סט: "אֵלֶּה דְּבָרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר עָוָה ה' אֶת מֹשֶׁה לְכַתּוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִזְבֵּי מִלְכָּד הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת אִתָּם בְּחֵרֵב"

כשעם ישראל נמצא בארצו הוא זוכה למדרגת חיים חדשה, ואף התורה מופיעה במדרגה גבוהה יותר לאין ערוך מאשר בגלות, ולכן נצרכה כריתת ברית על התורה טרם בואם לארץ, "מִלְכָּד הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת אִתָּם בְּחֵרֵב" - הקללות שבפרשת בחוקותי (וש"י), שנאמרו בהר סיני.

רעיונות מרכזיים בפרק כח

הברכות

- **רצון ה' להיטיב לישראל** – נאמר על הברכות "והשיגוך", ללמדנו שהקב"ה חפץ להיטיב עם ישראל ולהשפיע עליהם מרוב ברכותיו, וכיוון שהם מאפשרים זאת בכך שהם הולכים בדרך התורה – מיד הברכות משוגרות אליהם ומשיגות אותם.
- **מטרת הברכות** – מטרת הברכות הגשמיות אינה הן עצמן אלא המצב שהן יוצרות – מצב של נחת, רווח ושלווה, כדי לעבוד את ה' ולעסוק בתורה מתוך הרווחה ושמחה.
- **"וראו כל עמי הארץ"** – כשעם ישראל מקיים את התורה, קרנו מתרוממת לעיני כל האומות, והן מכבדות ומעריצות אותו, ויראות מגדולתו ועוצמתו.
- **"לראש ולא לזנב"** – במצב המתוקן עם ישראל הוא 'ראש' ולא 'זנב' – כל העמים מנסים לחקות אותו וללכת בעקבותיו, ולא חלילה להפך.
- **"ללכת אחרי אלהים אחרים"** – כל השתעבדות לרצון גשמי ועצת יצר הרע, הרי היא כמו עבודת אלהים אחרים, המרחיקה מהקב"ה ומונעת את השפעת ברכותיו.

התוכחה

- **מטרת הקללות** – הקללות אינן באות מתוך מאיסת ה' בישראל אלא מתוך רצון לתיקונם וחזרתם בתשובה אל ה'. משום כך הן באות בהדרגה ולא בבת אחת.
- **קדושת ארץ ישראל** – ארץ ישראל היא היכל ה', ולכן החטא בה

חמור לאין ערוך מאשר מחוץ לה. ישיבת ישראל בארצם, עם המעלה והחשיבות שבה, כרוכה בה גם אחריות גדולה - להתנהג בצורה הראויה למקום קדוש כזה. אם אינם נוהגים כך - לא יוכלו להישאר בה, ותהיה מוכרחת לבוא עליהם גלות.

- **רחמי ה' בגלות** - לאחר העונש הקשה של הגלות, ה' שב להראות רחמיו ולא מונע ברכותיו מישראל.

- **עבודת ה' בשמחה** - העונשים באים על כך שישראל לא עבדו את ה' בשמחה. עבודת ה' צריכה להיעשות לא מתוך הרגל ותחושה סתמית, אלא מתוך חיבור לרצון ה' ושמחה על כך שאנו זוכים לשרתו, לקיים את רצונו ולהתקרב אליו.

- **סיום בנחמה** - תכלית הקללות והפורענויות היא התיקון שיבוא בסופן, שבעקבותיו יבואו קיבוץ הגלויות והגאולה. לפיכך, אין לראות בפרשתנו, המסתיימת בקללות, את סיום העניין, אלא בפרשה הבאה, פרשת ניצבים - שבה יאמרו דברי נחמה ותיאור קיבוץ הגלויות וגאולת ישראל.

פרק כט

בפרקנו נושא עיקרי אחד:
חיזוק ישראל לעמידה בברית

חיזוק ישראל לעמידה בברית (פסוקים א-ח)

כתב הנצי"ב:

"ענין פרשה זו מובן שהוא תנחומים ולהניח ליבן של ישראל על
תשעים ושמונה קללות... ובא משה רבינו לפייס את ישראל".

פירוט הקללות היה נחוץ כדי להבהיר לישראל את תוקף הברית ואת
מוחלטותה. אולם חומרת הקללות עלולה היתה לגרום לישראל חולשה
ורפיון. לכן נחלץ משה להזכיר לישראל את ניסי יציאת מצרים
המוכיחים את אהבת ה' לישראל, ואת השגחתו המופלאה עליהם בכל
שנות ההליכה במדבר. בכך מחזק משה את ישראל ומבהיר להם שגם
אם תבוא עליהם חלילה פורענות, כמו שנאמר בפרשת הקללות, לא
תסור אהבת ה' מהם ותהיה השגחתו עליהם תמיד.

נאמר בפסוק א: "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַתֶּם רְאִיתֶם
אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְעֵינֵיכֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם..."

כתב הרמב"ן: "אחרי שהשלים לאמר להם דברי הברית, קראם עוד שמע
ישראל 'אתם ראיתם' וגו' כי לא הלכו מלפניו שהכל מחובר הוא". הקריאה
כאן אינה כינוס של ישראל מחדש, אלא אמירה נוספת, התעוררות
חדשה.

נאמר בפסוקים ד-ה: "וְאֵלֶיךָ אֲתָכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לֹא בָלוּ שְׁלֹמֹתֵיכֶם מֵעַלְיָכֶם וְנִעְלַךְ לֹא בָלְתָה מַעַל רִגְלֶיךָ. לֶחֶם לֹא אָכַלְתֶּם וַיֵּין וְשִׁכָר לֹא שָׁתִיתֶם לְמַעַן תִּדְעוּ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם"

הנצי"ב, כהמשך לדבריו שהובאו בתחילת הפרק, מבאר מהם הפיוס והעידוד לישראל בפסוקים אלו:

"להודיע כי זה הפיוזר והצרות אינם רעים כל כך כפי הנראה לאדם השומע, שהרי נגזר ארבעים שנה להיות במדבר, והיה מדומה לישראל שהוא צרה גדולה... ומכל מקום, 'לא בלו שלמותיכם מעליכם ונעלך לא בלתה'... כך תבינו ותשכילו כי גם בעת עומק הצרות תהיה ההשגחה חזקה עליכם, ויודע הקדוש ברוך הוא חוסי בו גם בשעת רעה זו, ואם בן אינו כל כך רע.

לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם למען תדעו וגו' - הוסיף עוד כי גם זה שנתן הקדוש ברוך הוא מן ובאר, ובוה חיותם כל הארבעים שנה, גם בן היה רק לזה התכלית למען תדעו כי אני ה' משגיח על חייכם, ומוזה תשכילו כי גם בגלות המר כשלא יהיה לחם ויין, מכל מקום לא תמותו לשחת חלילה, אלא תחיו באופן אחר באיזה דבר אשר ימציא הקדוש ברוך הוא לאותה שעה".

נאמר בפסוקים ו-ז: "וְתָבֹאוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיֵּצֵא סִיחֹן מִלֶּךְ חֲשָׁבוֹן וְעֹג מִלֶּךְ הַבָּשָׁן לְקָרְאתָנוּ לְמַלְחָמָה וַנִּבֶּם. וַנִּקַּח אֶת אֶרֶצָם וַנַּתְּנָה לְנַחֲלָה לְרֵאוּבֵנִי וְלִגְדֵי וְלַחֲצֵי שִׁבְט הַמְנַשִּׁי"

בארבעים השנים שהלכו ישראל במדבר, בהן "לא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמע" (פסוק ג), כל הקיום של ישראל - המלחמה בשונאיהם, וכן בגדיהם, מזונם ומימיהם - היה מכוח השגחת ה'. אולם כעת, בעומדם בערבות מואב לפני הכניסה לארץ, כבר נוכחו ישראל לדעת שיש בהם כוח להילחם בעצמם באויביהם ולנצחם, ואף ליצור לעצמם תנאי קיום - לקחת את ארצם של סיחון ועוג ולהתישב בה. ההתבגרות של ישראל מלמדת כי יש בכוחם גם למלא את הברית.

בדומה לכך כתב רש"י: "אין אדם עומד על סוף דעתו של רבו וחכמת משנתו עד ארבעים, ולפיכך לא הקפיד עליכם המקום עד היום הזה, אבל מכאן ואילך יקפיד". ההבנה וההתבגרות דורשת מישראל אחריות על מעשיהם.

נאמר בפסוק ח: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דְּבַרֵּי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תִּשְׁכְּלוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ"

כתב הספורנו: "למען תשכילו את כל אשר תעשון - שתשיגו המכוון בכל מעשיכם לחיי עולם ולחיי שעה". מתוך שמירת דברי הברית ניתן להגיע להשגת התכלית העליונה.

וכך כתב הרא"ם בהמשך לדברי רש"י שהובאו לעיל: "מאחר שהגעתם אל המדרגה הזאת שתוכלו להשיג חכמתו יתברך שהוא התורה והמצוות, ותוכלו גם כן להשיג שכל הצלחתכם הם ע"י קיום התורה והמצוות עד שהכיתם את שני מלכי האמורי, לכן מעתה הוא מן הראוי שתשמרו את דברי הברית כדי שתצליחו בכל אשר תעשו, ואם לאו לא תצליחו כי מעתה הוא מדקדק עמכם".

בפסוק זה מסכם משה את נאומו - ביניכם לבין הקב"ה יש ברית, ועליכם לקיימה: לכוון את כל אורחות חייכם האישיים והלאומיים לאור תורת ה', ומתוך כך תצליחו בכל מעשי ידיכם ותממשו את ייעודכם ותהיו מקור האורה והברכה לעולם כולו.

רעיונות מרכזיים בפרק כט

חיזוק ישראל לעמידה בברית

- **השגחת ה' מלווה את ישראל** – כשם שה' עשה שפטים באויביהם במצרים, ודאג לכל צרכיהם במדבר, הוא ימשיך לדאוג להם ולהשגיח עליהם גם בארץ.
- **מוכנות עם ישראל להכנס לארץ** – לאחר ארבעים השנים שעשו ישראל במדבר, הם זכו לעמוד על דעת ה' ולהבין את דרכיו, וגם קנו יכולות לעמוד על רגליהם בעצמם. לכן כעת הם יכולים וגם נדרשים לפעול בעצמם לשמירת הברית ולשאת באחריות על מעשיהם אם לא ישמרוה.

סיכום פרשת כי תבוא

פרשתנו פותחת את השלישיה השלישית בספר - פרשות כי תבוא, ניצבים ווילך, המוקדשות לברית בין הקב"ה לישראל. הברית קשורה קשר הדוק עם החיים השלמים של עם ישראל, היכולים להופיע רק בארצו המיוחדת, ארץ ה'. עם ישראל וארץ ישראל קשורים ומחוברים במהותם, ורק מתוך חיבורם יחד תתגלה קדושת ה' בעולם. רק בארץ ישראל יכול עם ישראל למלא את ייעודו בתור גוי גדול הדבק באלקיו, ולקדש את שמו בתחתיות ארץ.

שמה של פרשתנו 'כי תבוא' רומז על עניינה המיוחד - הכניסה לארץ היא תכלית כל הדרך שעשינו במשך ארבעים שנה במדבר על כל סיבוכיה. ארץ ישראל היא המקום המוכן לנו מבריאת העולם והמותאם לאופיינו. משום כך הכניסה לארץ ישראל ועבודת אדמתה מביאה שמחה והתחדשות גדולה. סקירת מהלך זה וההודאה עליו באות לידי ביטוי **בהבאת הביכורים ובמקרא הביכורים**. יבולה של הארץ משמש לקיום המעמד הרוחני באומה - הכהונה והלויה, והחקלאי מצווה גם לדאוג לדלים בחברה. ההשלמה של סדר זה מחזקת את השגחת ה' על העולם ומביאה ברכה לעם ולאדמתו.

עם כניסתם לארץ יקיימו ישראל את **מעמד הברכה והקללה בהר גריזים ובהר עיבל**, מעמד אשר יעמיק בקרב ישראל את המחויבות לקיום דבר ה' בארץ. באותו מעמד יכתבו ישראל את התורה בשבעים לשון על אבנים, שתהיינה כעין מזוזה על פתחה של ארץ ישראל כולה, וכך יציבו יסוד איתן ונאמן לחיי האומה הישראלית בארצה - יסוד של התחייבות לברית עם ה' ושמירת תורתו, מתוך מגמה להאיר את אור התורה והאמונה לכל העולם כולו.

מוחלטות הברית באה לידי ביטוי בתיאור משמעויותיה - הברכות

והקללות. בתוך הדברים מתברר כי המבוקש אינו ציות יבש לחוקי התורה, כי אם עבודת ה' בשמחה, המקיפה את כל החיים בארץ ישראל. בסיום הפרשה מברר משה לישראל שאין הם צריכים לחשוש מתוקפה של הברית, הן משום שהשגחת ה' אשר ליוותה אותם עד היום תמשיך ללוות אותם, והן משום שלאחר מה שעברו במדבר יש בהם דעת ויכולת למלא את דברי הברית.

לעילוי נשמות
ראשי משפחתנו

אבינו וסבנו האהוב

בנימין זאב

בן נפתלי הרצקה

ורצברגר ז"ל

אוד מוצל מאש

אוהב תורה ומוקיר רבנן

מבוני הארץ, חולם ולוחם,

ראה בטוב ירושלים כל ימיו

וזכה להסתופף בחצרות קדשה

באחרית ימיו

היה מבאי הבית הגדול של ת"ת מורשה

חולך תמים ופועל צדק,

ודובר אמת בלבבו

נלב"ע י"ט בחשוון התשפ"א

♦

אמנו וסבתנו האהובה

קריינדל עטרה

בת משה (לבית זילברשטיין)

ורצברגר ז"ל

אוד מוצל מאש

זכתה לעלות לארץ

לבנות בה את ביתה,

ולחקים משפחה לתפארת,

מתוך אמונה ואהבה

אשת חיל עטרת בעלה

צופיה הליכות ביתה

ותורת חסד על לשונה

נלב"ע כ"ג באדר התשע"ז

לעילוי נשמות
הבחור הקדוש
אשר אהרן גרוס הי"ד
בן אלכסנדר נחמן גרוס ז"ל
תלמיד ישיבת שבי חברון

נרצח בידי בני עזולה
בכ"ז בתמוז תשמ"ג
בעיר האבות חברון תובב"א

♦ ♦ ♦

לזכרון עולם בהיכל ה'
לעילוי נשמות
ר' שלמה בן סאלם טביב ז"ל
איש ישר דרך אוהב תורה ומוקיר רבנן
גידל וחינך את בניו ובנותיו
לתורה, מצוות, מעשים טובים ויראת שמים
נלב"ע ד' בסיון התש"ע

♦

ולעילוי נשמות
מארי סאלם בן בנימין דקל ז"ל
מארי סאלם טביב ז"ל
מרת **גזאל** בת חיים **טביב ז"ל**
מרת **שרה זהרה** בת יהודה **דקל ז"ל**
תחי נפשים צרורה בצרור החיים
מקדישים משפחת המנוחים